

ATLAMA HATASI'NIN (DER SUBSUMPTIONSIRRTUM) KAVRAMSAL VE HUKUKİ ANLAMI*

Öğr. Gör. Dr. İsmail ÇINAR**

ÖZET

“Atlama hatası” olarak Türkçeleştirdiğimiz, Almanca *der Subsumtionsirrtum* olan, ceza hukukunda özel bir hata türü vardır. Bu hata türünden kavramsal ve hukuki olarak ne anlaşılması gerektiği tartışmalıdır. Hukuki tartışmalar esasen kavramsal tartışmaların sonucudur. Bu sebeple atlama hatasının önce kavramsal açıdan izah edilmesi gerekir. Böylece ceza hukuku hata öğretisinde, bu hatanın kast ve kusur açısından ne tür bir etkiye sahip olduğu; bir başka deyişle hukuki anlamının ne olduğu belirlenmiş olacaktır. Bu çalışma, atlama hatası etrafındaki tartışmaların neler olduğunu belirlemek ve bununla ilgili konuları açıklığa kavuşturmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Atlama hatasının kavramsal anlamı, anlambilimin konuya ilişkin verileri doğrultusunda, atlama ve hata kavramlarının analizi ile elde edilmiştir. Buna göre atlama hatası şu şekilde tanımlanabilir: Suç olayındaki somut bir olguyu kanuni tipteki soyut maddi bir unsura, bu unsuru isabetsiz olarak dar yorumladığı için yanlış altlayan failin, gerçekleştirdiği fiili bu sebeple ilgili kanuni tip tarafından kapsanmayan bir hareket olarak görmesine atlama hatası denir. Bu hataya düşen kişinin hukuken mazur görülüp görülmeyeceği, atlama hatasının hukuki anlamı ile alakalı bir konudur. Hukuken atlama hatası, norm seviyesinde gerçekleşen, cezalandırılabilirlik hatasının özel bir halidir. Dolayısıyla atlama hatası kastı engellemez. Ancak bu hataya düşen failin haksızlık bilincini yitirip yitirmediği ayrıca araştırılmalıdır. Fail atlama hatası sebebiyle haksızlık bilincini yitirmişse, atlama hatası hukuken yasak hatası olarak kabul edilmeli ve hukuken onun sonuçlarına tabi olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Atlama Hatası, Olguda Hata, Yasak Hatası, Kast, Kusur, Semantik.

* DOI: 10.33432/ybuhukuk.915577 – Geliş Tarihi: 13.04.2021 – Kabul Tarihi: 06.06.2021.

** Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Anabilim Dalı, ismail.cinar@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5086-5219.

THE CONCEPTUAL AND LEGAL MEANING OF MISTAKE OF SUBSUMPTION (DER SUBSUMPTIONSIRRTUM)

ABSTRACT

There is a special type of mistake in criminal law, which known as der *Subsumtionsirrtum* (mistake of subsumption) in German, which we have translated into Turkish as “altlama hatası”. What is to be understood conceptually and legally from this type of mistake is controversial. The legal controversies are in themselves the result of conceptual controversies. For this reason, the mistake of subsumption must first be explained conceptually. In this way it will be determined what effect this mistake has in criminal doctrine of mistake in relation to intent and culpability; in other words, what legal meaning it has. The aim of this study is to find out what the controversies over mistake of subsumption are about and to clarify the issues surrounding it.

Based on the information provided by the semantics on this topic, the conceptual meaning of the mistake of subsumption was obtained by analyzing the terms subsumption and mistake. Accordingly, the mistake of subsumption can be defined as follows: The wrong subsumption of a specific individual factual circumstance under an abstract individual offence element, which is based on an erroneous narrow interpretation of this element of the offense, and which has the consequence that the offender regards his behavior as not covered by the respective offense. From a legal point of view, the mistake of subsumption is a special case of the mistake of criminal, which undermines on the normative level. Hence the error of subsumption does not exclude the intent. However, it should also be examined whether the defender who succumbs to this error acts without a sense of wrongdoing. If the offender lacks the insight to do injustice because of the mistake of subsumption, the mistake of subsumption should be legally accepted as mistake of law and legally subject to its consequences.

Keywords: Mistake of Subsumption, Mistake of Fact, Mistake of Law, Intent, Culpability, Semantics.

GİRİŞ

Alman literatüründe 1800'lü yılların başından beri¹ tartışılan ve “*Subsumtionsirrtum*” olarak nitelendirilen hatayı Türkiye’de müstakil olarak ele alan herhangi bir tez çalışması henüz yapılmamış, ancak konu edinen tez bölümleri² ve makaleler³ olmuştur. Almanya’da ise doğrudan *Subsumtionsirrtum* başlığı ile üçü doktora⁴ biri doçentlik⁵ olmak üzere dört tez ve çok sayıda makale mevcuttur. Bu sebeple konuyla alakalı tartışmalar daha çok Alman literatüründe yaşanmış, makalemizdeki açıklamalar da bunun üzerine inşa edilmiştir.

Atlama hatasını peşinen tanımlamak doğru olmayacaktır. Zira bu hata etrafındaki tartışmaların çoğu, kavramsal ve hukuki anlamının ne olacağı ile ilgilidir. Atlama hatası ancak bu tartışmalar ortaya konduktan ve bir çözüm getirildikten sonra tanımlanabilir. Bu sebeple bu makalenin yazılmasının ana gayesi atlama hatasının kavramsal ve hukuki anlamını ortaya koymaktır. Ayrıca bu konunun hukukumuzda kapsamlı bir şekilde ele alınmaması sebebiyle de bu makalenin yazılması gereği duyulmuştur.

¹ Kavramın ilk kullanımları için bkz. **Jenull, Sebastian** (1820) *Das Österreichische Criminal-Recht Nach Seinen Gründen Und Seinem Geiste* I, 2. Auflage, Grätz, Ferstl, s.149 ve 168.

² Örneğin bkz. **Erman, Ragıp Barış** (2006) "Yanılmanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.39 vd.

³ Örneğin bkz. **Yerdelen, Erdal** (2014) "Ceza Hukukunda Yorum Hatası (Der Subsumtionsirrtum)", *Ceza Hukuku Dergisi* C:9, S:25 s.69.

⁴ **Rolshoven, Fritz** (1934) *Die Stellung des Subsumtionsirrtums im Gesamptirrtumsproblem des Strafrechts*, Zeulanroda, Bernhard Sporn, Buchdruckerei und Verlag; **Schwegler, Isabell** (1995) *Der Subsumtionsirrtum*, Frankfurt am Main, Peter Lang; **Çınar, İsmail** (2019) *Der Subsumtionsirrtum und seine Stellung in der strafrechtlichen Irrtumslehre. Ein Beitrag zur Irrtumslehre durch eine dogmatisch-begriffliche Untersuchung des Subsumtionsirrtums und seine rechtliche Qualifikation innerhalb der strafrechtlichen Irrtumslehre*, Berlin, Logos Verlag Berlin.

⁵ **Ebert, Udo** (1973) "Untersuchungen zur Struktur und rechtlichen Relevanz des sogenannten Subsumtionsirrtums" (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Mainz, 1973.

I. “ALTLAMA HATASI” KAVRAMI ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR VE BU TARTIŞMALARIN ALTLAMA HATASININ SUÇ TEORİSİNDEKİ KONUMUNA ETKİLERİ

A. “ALTLAMA HATASI” KAVRAMI ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR

1. *Der Subsumtionsirrtum* Kavramının Türkçe Karşılığı

Altlama hatası kavramı etrafındaki ilk tartışma, bu hatanın Türkçe karşılığının ne olacağıdır. Literatürümüzde bu konuda görüş birliği yoktur. *Altlama hatası* olarak çevirmeyi tercih ettiğimiz bu hata öğretilerinde hukuki yorum hatası⁶, yorum hatası⁷, nitelendirme hatası⁸, niteleme hatası⁹, değerlendirme hatası¹⁰, kapsam hatası¹¹ şeklinde adlandırılmaktadır. Belirtmek gerekir ki altlama hatası, kavramsal çerçevesinden ziyade kendisine yüklenen hukuki anlama uygun olarak Alman literatüründe de farklı şekillerde nitelendirilmektedir. Ancak bundan maksat, altlama hatasını kısaca izah etmektir. Bu sebeple kanaatimizce altlama hatasının Türkçe karşılığı, kendisine yüklenen hukuki anlam dikkate alınarak değil, kelimenin aslına uygun olmasına özen gösterilerek belirlenmelidir. Zira ilerleyen başlıklarda etraflıca değinileceği üzere altlama hatası kavramı etrafındaki kavramsal tartışmaların önemli bir kısmı, *Subsumtion* kavramının anlamında yatmaktadır. Bu tartışmaların sebebini daha iyi kavrayabilmek için, kelimenin aslına uygun bir çeviri yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

⁶ Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan (2020) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Ankara, Seçkin, s.260.

⁷ Yerdelen, s.69 vd.

⁸ Sözüer, Adem (1995) “Hukuki Hata”, Yargıtay Dergisi, C:21, S.4, s.466-490.

⁹ Erman, s.39 vd; Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar (2020) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Seçkin, s.420, dp. 657.

¹⁰ Tunç, Kübra (2020) Ceza Hukukunda Kastı Engelleyen Hata, Ankara, Adalet, s.8.

¹¹ Ölmez, Gökhan (2020) “Suçun Tanımlanabilir ve Değerlendirilebilir Unsurları”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, s. 4.

Der Subsumtionsirrtum, *Subsumtion* ve *Irrtum* kelimelerinden oluşmaktadır. *Irrtum*, hukuk dilimizde hata veya yanılma olarak ifade edilir¹². Kelimenin Türkçe karşılığının ne olduğuna ilişkin herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla *Subsumtion* kavramının Türkçeleştirilmesi ile *Subsumtionsirrtum* kavramı da Türkçeleştirilmiş olacaktır. Felsefe, mantık ve hukuk gibi bilim dallarında yerleşik olan *Subsumtion* kavramı, *somut ve gerçek bir olayı soyut olan bir kurala altlamak, o kuralın içine dahil etmek* anlamına gelir. Bu anlamı dilimizde iki kavram karşılar: **idraç** ve **altlama-altakoyma**¹³. Bu sebeple *Subsumtionsirrtum* kavramını da **idraç hatası** veya **altlama hatası** şeklinde Türkçeleştirmek mümkündür. Makalemizde günümüz Türkçesindeki karşılığı olması hasebiyle daha çok *altlama hatası* kavramını kullansak da her iki kullanımın da isabetli olacağını belirtmek isteriz.

2. Altlama Hatası'nın Kavramsal ve Hukuki Varlığı Üzerine Tartışmalar

Altalama hatası kavramı etrafındaki diğer bir tartışma, bu hatanın varlığı üzerinedir. Altlama hatasının kavramsal ve hukuki varlığı noktasında görüş birliğinin olmadığını belirtmiştik. Kimi yazarlar kendi kurguladıkları hata öğretisinde altlama hatasının herhangi bir role sahip olmadığını¹⁴; kimi yazarlar fiilî-hukuki hata ayrımının terki ile altlama hatasının anlamını yitirdiğini¹⁵; kimi her zaman doğru işleyen kişisel bir “düşünme süreci” olarak altlama faaliyetinde hata olamayacağını¹⁶; kimi yazarlar da altlama hatasının hukuki-

¹² Kıyğı, Osman Nazım (1999) “Hukuk ve Ekonomi Terimleri Sözlüğü II”, Irrtum, München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

¹³ Kıyğı, Subsumtion; Cevizci, Ahmet (1999) “Felsefe Sözlüğü”, Altakoyma, Paradigma, s.41; Serozan, Rona (2013) “Hukukta Yöntem”, Journal of Yaşar University, C:8, S:Özel, s.2440.

¹⁴ Weinberg, Hans (1928) *Der Verbotsirrtum*, Bonn, Verlag Ludwig Röhrscheid, s.95 ve 96.

¹⁵ Baumann, Jürgen (1962) “Das Umkehrverhältnis zwischen Versuch und Irrtum im Strafrecht”, *Neue Juristische Wochenschrift*, s.17.

¹⁶ Schmidt-Leichner, Erich (1935) *Unrechtsbewußtsein und Irrtum*, Breslau-Neukirch, Kurtze, s.142 vd.

fiilî hata ayırımı ile değil, herhangi bir hatanın nasıl oluştuğu ile ilgili olduğunu söyleyerek bu hatayı reddetmektedir¹⁷.

3. Altlama Hatası'nın Kavramsal ve Hukuki Anlamı Üzerine Tartışmalar

Altlama hatası derken akla gelmesi gereken anlam, onun kavramsal anlamıdır. Bu anlamı altlama hatasının tanımından çıkarabiliriz. Ne var ki altlama hatasının nasıl tanımlanacağı tartışmalıdır. Literatürde *fiilî olguların hukuk kurallarına yanlış altlanması*¹⁸; *hareketin vazedici normun kapsamında yanlışlıkla görülmemesi*¹⁹; *tipikliğin maddi unsurlarından birinin yanlışlıkla reddedilmesi*²⁰ şeklinde tanımlandığı gibi; *fiilî olguların kanuni kavramlara*²¹, *sosyal kavramlara*²², *kişinin kendi kavramlarına*²³, *failce malum kavramlara*²⁴, *her türlü kavrama*²⁵, *hukuki ilişkilere*²⁶ yanlış altlanması (olguyu ilgili kavramın

¹⁷ **Gettler, Wilhelm Heinrich** (1932) "Schuld und Unrechtsbewußtsein im Strafrecht", (Doktora), Köln Üniversitesi, Würzburg, s.29.

¹⁸ **v. Savigny, Friedrich Carl** (1840) System des heutigen Römisches Rechts III, Berlin, Veit, s.327.

¹⁹ **Binding, Karl** (1913) "Über den Irrtum bei Delikten im heutigen Strafrecht und in dem der Zukunft", Der Gerichtssaal, S:81, s.34.

²⁰ **v. Liszt, Franz** (1912) Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 19. Baskı, Berlin, J. Guttentag, s.180.

²¹ **o. V. Geßler** (1858) "Ueber den Einfluß des Rechtsirrtums im Strafrecht", Der Gerichtssaal, S:10, s.218 vd.; ayrıca bkz. **Eichmann, Fritz** (1929) "Der Vorsatz bei normativen Tatbestandselementen", (Doktora), Marburg Üniversitesi, Breslau, s.13 vd. ve başka atıflar için s.18; **Kaufmann, Arthur** (1982) Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre, München, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, s.20.

²² **Radbruch, Gustav** (1923) "Rechtsidee und Rechtsstoff", Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, S:17 s.349 vd.; **Kaufmann, Arthur** (1949) Das Unrechtsbewußtsein in der Schuldlehre des Strafrechts: zugleich ein Leitfaden durch die moderne Schuldlehre, Mainz, Krach, s.173; **Hobe, Konrad** (1962) Der Vorsatz bei den normativen Tatbestandsmerkmalen, Heidelberg, s.143.

²³ **Gettler**, s.29.

²⁴ **Ebert**, s.281; **Rolshoven**, s.45.

²⁵ **Hobe**, s.141.

²⁶ **Köhler, August** (1917) Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil, Leipzig, Veit, s.272.

kapsamına sokmak) olarak da tanımlanmaktadır. Ayrıca, *maddi olayı bildiği halde kişinin tipikliğin maddi unsurlarının uygulama alanı üzerinde hata yapması*²⁷, *yasak normun uygulama alanını failin dar yorumlaması veya değerlendirmesi*²⁸ olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımların yanında atlama hatası yerine, kavram hatası (*Begriffsirrtum*)²⁹, değerlendirme hatası (*Bewertungsirrtum*)³⁰, yorum hatası (*Auslegungsirrtum*)³¹, nitelendirme hatası (*Bezeichnungsirrtum*)³², tanımlama hatası (*Definitionsirrtum*)³³, anlam(landırma) hatası (*Bedeutungsirrtum*)³⁴, tasnif etme hatası (*Einordnungsirrtum*)³⁵ kavramlarının kullanıldığı da görülmektedir.

Bu görüşler, “atlama hatası” kavramı etrafındaki tartışmaların çoğunun aslında kavramsal olduğunu göstermekte ve atlama hatasının hukuki anlamının belirlenmesinde büyük rol oynamaktadırlar.

Nasil tanımlandığından bağımsız olarak atlama hatasının hukuki anlamı da tartışmalıdır. Bu bağlamda atlama hatasını *kastı engelleyen hata* olarak değerlendirenler bulunmaktadır³⁶. Ancak bu görüşler “atlama hatasından” hep

²⁷ **Maurach, Reinhart/Zipf, Heinz** (1992) *Strafrecht Allgemeiner Teil I*, 8. Auflage, Heidelberg, C. F. Müller Juristischer Verlag, s.331.

²⁸ **Kühl, Kristian** (2017) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 8. Auflage München, Verlag Franz Vahlen, §13 kn.57.

²⁹ **Rolshoven**, s.9 ve 46; **Puppe, Ingeborg** (1990) “Tatirrtum, Rechtsirrtum, Subsumtionsirrtum”, *Goldammer’s Archiv für Strafrecht*, s.152.

³⁰ **Traub, Fritz** (1967) “Die umgekehrte „Parallelwertung in der Laiensphäre“ – Wahndelikt oder untauglicher Versuch? – BGHSt 13, 235”, *Juristische Schulung*, s.116; **Tunç**, s.8.

³¹ **Maurach/Zipf**, s.331; **Roxin, Claus** (2006) *Strafrecht Allgemeiner Teil I*, 4. Auflage München: Verlag C. H. Beck, §12 kn.104; **Koca/Üzülmöz**, s.260; **Yerdelen**, s.69 vd.

³² **Backmann, Leonhard E.** (1973) “Grundfälle zum strafrechtlichen Irrtum”, *Juristische Schulung*, s.300; **Schwegler**, s.101, 105, 135, 148 ve 151; **Sözüer**, s.482; **Ermann**, s.39 vd.

³³ **Hoffmann-Holland, Klaus** (2017) “§22”, *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, Band 1, §§1-51, München, §22 kn.90.

³⁴ **Kaufmann** (1949), s.172.

³⁵ **Joerden, Jan C.** (2018) *Logik im Recht, Grundlagen und Anwendungsbeispiele*, 3. Auflage, Berlin/Heidelberg, Springer, s.115.

³⁶ **v. Savigny**, s.327; **v. Liszt**, s.179 ve 180; **Binding** (1913), s.34; **Binding, Karl** (1918), *Die Normen und Ihre Übertretungen, Dritter Band: Der Irrtum*, Leipzig, Scientia-Verlag, 1918, §164, s.144 vd.; ayrıca bkz. **Kaufmann** (1949) s.173 ve 175; **Rolshoven**, s.45; **Hinderer, Patrick Alf** (2009) “Tatumstandsirrtum oder Verbotsirrtum?”, *Juristische Arbeitsblätter*,

aynı “hatayı” anlamazlar. Bu yazarlardan kimisi³⁷ altlama hatasını kavramsal olarak “fiilin kanuni kavramlara yanlış altlanması” olarak anlarken, kimileri³⁸ ise “fiilin sosyal kavramlara yanlış altlanması” olarak anlamaktadır.

Altlama hatasını *kastı engellemeyen hata* olarak nitelendirenler de mevcuttur. Altalama hatası bunlara göre “cezalandırılabilirlik hatası” veya duruma göre “yasak hatası” gibi değerlendirilmelidir. Bu sebeple altlama hatasını genelde şu şekilde değerlendirirler: “Altlama hatası kastı etkilemez, ancak yasak hatasına yol açabilir.”³⁹

Tüm bu görüşler altlama hatasının, sadece kavramsal anlamının ne olacağı konusunda değil, hukuken nasıl nitelendirileceği konusunda da son derece tartışmalı olduğunu göstermektedir.

Altlama hatasının tipikliğin hangi unsurlarında söz konusu olabileceği de tartışmalıdır. Bir görüşe göre, “somut olayın tam bilgisi ile hareket eden fail, olayla ilgili olmak üzere tipikliğin normatif bir maddi unsurunu lehine yanlış yorumlarsa”⁴⁰ altlama hatasına düşer. Dolayısıyla altlama hatası sadece tipikliğin **normatif unsurlarında** görülebilir⁴¹. Buna karşılık altlama hatasını tipikliğin **deskriptif unsurlarında** da mümkün görenler bulunmaktadır⁴².

s.867; **Roxin**, §12 kn.104, altlama hatasının bazen sadece normatif unsurlarda kastı ortadan kaldırdılabileceğini söyler.

³⁷ Örneğin v. **Liszt**, s.179 ve 180.

³⁸ **Kaufmann** (1949), s.173; **Nowakowski, Friedrich** (1953) “Rechtsfeindlichkeit, Schuld, Vorsatz”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, S:65, s.397.

³⁹ **Baumann, Jürgen/Weber, Ulrich/Mitsch, Wolfgang/Eisele, Jörg** (2016) Strafrecht Allgemeiner Teil, Lehrbuch, 12. Auflage Bielefeld, Verlag Ernst und Werner Gieseking, §11 kn.66 vd.; **Wessels, Johannes/Beulke, Werner/Satzger, Helmut** (2017) Strafrecht Allgemeiner Teil, 47. Auflage Heidelberg, C. F. Müller, kn.352; **Lesch, Heiko H.** (1996) “Dogmatische Grundlagen zur Behandlung des Verbotsirrtums”, Juristische Arbeitsblätter, s.506; **Koca/Üzülmöz**, s.260.

⁴⁰ **Maurach/Zipf**, s.331.

⁴¹ **Maurach/Zipf**, s.331; **Kaufmann** (1949), s.172.

⁴² **Welzel, Hans** (1954) “Der Parteiverrat und die Irrtumsprobleme (Tatbestands-, Verbots- und Subsumtionsirrtum)”, Juristenzeitung, s.279; **Engisch, Karl** (1954) “Die normativen Tatbestandselemente im Strafrecht”, Festschrift für Edmund Mezger zum 70. Geburtstag, München und Berlin, C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, s.43, 159 vd.; **Roxin**, §12 kn.102.

Normatif-deskriptif unsur ayırımını reddettiğinden atılma hatasını tüm unsurlar için mümkün görenler de mevcuttur⁴³.

B. TARTIŞMALARIN ATILMA HATASININ SUÇ TEORİSİNDEKİ KONUMUNA ETKİLERİ

1. Atılma Hatasının “Kast Kapsamında” Değerlendirilmesi

Kastın kapsamı, kastın bilme unsuru için gerekli olan koşulların neler olduğu ile ilgilidir. Bazı yazarlar kastın bilme unsurunu izah ederken “atılma” kavramını bir figür olarak kullanırlar. Bunlara göre fail somut hareketini soyut kavramların kapsamında doğru bir şekilde görebilmeli; yani hareketini ilgili kavramlara altlayabilmelidir ki, kasten hareket etmiş olsun. Bu çıkış noktasına uygun olarak da atılma hatasını, kastı engelleyen hata olarak kabul ederler⁴⁴. Zira bu hata türünde kast için gerekli olan atılma faaliyeti yoktur⁴⁵. Bu yazarlar failin kasten hareket edebilmesi için fiilini *hangi kavramlara atılması* gerektiği konusunda birbirinden ayrılırlar. Bu yazarlardan kimi⁴⁶ bu kavramların kanuni kavramlar olduğunu, kimileri⁴⁷ ise sosyal kavramlar olduğunu ileri sürer. Bu sebeple “atılma hatası kastı kaldırır” derken, aynı şeyi kast etmezler. Zira bunların kast için gerekli gördükleri koşullar birbirinden farklıdır ve dolayısıyla atılma hatasından anladıkları da birbirinden farklı olmaktadır⁴⁸.

Atılma hatası çoğu yazar tarafından ise kastın bilme unsuru açıklanırken negatif olarak konumlandırılır. Bunlara göre atılma hatası kast için önemsizdir. Zira kast için failin fiilini kavramlara atılması gerekli değildir.

⁴³ Örneğin bkz. **Schwegler**, s.103 vd.

⁴⁴ **v. Liszt**, s.179 ve 180; sadece tipikliğin deskriptif unsurlarında **Eichmann**, s.18; **Engisch, Karl** (1930a) “Besprechung der Schrift Eichmanns”, Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, S:21, s.118; **Engisch, Karl** (1930b) Untersuchungen über Vorsatz und Fahrkässigkeit im Strafrecht, Berlin, Scientia-Verlag, s.82; ayrıca bkz. **Kaufmann** (1949) s.173 ve 175; **Rolshoven**, s.45.

⁴⁵ Kast için kavramlara atılma faaliyetini şart koşmalarına rağmen, atılma hatasını kastı ortadan kaldırmayan hata olarak değerlendirenler de vardır. Örneğin **Hobe**, s.143; **Ebert**, s.443.

⁴⁶ Örneğin bkz. **v. Liszt**, s.180

⁴⁷ Örneğin bkz. **Kaufmann** (1949) s. 173.

⁴⁸ Buna ilişkin tüm görüşlere ve gerekçelerine dair geniş bilgi için bkz. **Çınar** (2019), s. 10 vd.

Bugün Almanya’da herhangi bir ceza hukuku kitabında kastın bilme unsuruna ilişkin açıklamalara bakılsa, yüksek ihtimal şu tarz ifadelerle karşılaşılacaktır: Kast için fiilin kanuni unsurlara tam olarak atlanması gerekli değildir ve dolayısıyla atlama hatası kastın varlığını etkilemez⁴⁹. Bu görüşte olanlar kastın bilme unsurunu izah ederken birbirinden farklı görüşleri benimsemektedirler. Bunlara göre kast için kanuni bilgiyi gerekli görmek (fili kanuni unsurlara atlamak) çok aşırı bir koşuldur. Bunun için daha doğru, esasında daha hafif bir ölçüt belirlemek isterler. Ancak bu ölçütün ne olacağı konusunda da farklı teoriler ortaya atarlar. Bu bağlamda hâkim olan görüş tipikliğin unsurlarının normatif ve deskriptif olarak ayrılmasını baz alır. Buna göre failin kasten hareket edebilmesi için deskriptif unsurlarda fiilin doğal anlamını, normatif unsurlarda ise sosyal anlamını kavramış olması gerekli ve yeterlidir⁵⁰.

2. Atlama Hatasının “Haksızlık Bilinci Kapsamında” Değerlendirilmesi

Atlama kavramını failin ne zaman haksızlık bilinci (*Unrechtsbewusstsein*) ile hareket ettiğini belirlerken kullanan yazarlara da rastlanmaktadır. Buna göre failin haksızlık yapma bilinci ile hareket edebilmesi için fiilini kavramlara atlaması (*Subsumtion unter Begriffe*) gerekir.

Atlama hatasının iki şekli olduğunu savunan *Ebert*, ilk şeklini açıklarken, doğru bir şekilde kavranmış olayın normlara atlanması bahseder. Buradaki atlama faaliyetinin alt öncülünü-küçük önermeyi (*Untersatz der Subsumtion*), anlamı ile birlikte bilinmiş, anlaşılmış ve kavranmış olan olay oluştururken; üst öncülünü-büyük önermeyi, (*Obersatz*) norm oluşturur⁵¹. Atlama hatası burada haksızlık bilinci sorunsalından türemiş bir konu olarak görülür ve dolayısıyla kusur ile ilgilidir.

⁴⁹ Bunun için bkz. *Roxin*, §12 kn.101; *Kühl*, §5 kn.93; *Baumann/Weber/Mitsch/Eisele*, §11 kn.62; *Hettinger, Michael* (1989) “Der Irrtum im Bereich der äußeren Tatumstände- eine Einführung”, *Juristische Schulung*, L.18.

⁵⁰ Makalenin sınırlarını aştığından bu konulara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Çınar* (2019), s.12 vd.

⁵¹ *Ebert*, s.323.

A. Kaufmann ise hukuka aykırılık bilincinin (*Bewusstsein der Rechtswidrigkeit*), fiilin kanuni kavramlara atlanması faaliyeti ile aynı anlama geldiğini söyler. Ona göre haksızlık bilinci konusu esasen bir atlama hatası problemidir⁵².

3. Atlama Hatasının “Hata Türlerinin Ayrımı Kapsamında” Değerlendirilmesi

Ceza hukuku hata öğretisinde hata türlerinin ayrımı konusu, her zaman merkezi bir sorun olmuştur. Ceza Kanunlarında⁵³ belli bazı hata türleri düzenlendiği ve “atlama hatası” şeklinde bir düzenleme mevcut olmadığı için, öğretilerde, atlama hatasını bu belirli hata hallerinin bir alt hali gibi görme anlayışı oldukça yaygındır.

Bu bağlamda fiilî hata-hukuki hata ayrımını baz alan yazarlar arasında atlama hatasının bu iki hata türünden birinin alt hali olarak görenler mevcuttur. Bu yazarların bir kısmı atlama hatasını fiilî hatanın⁵⁴, bir kısmı ise hukuki hatanın⁵⁵ özel bir hali olarak görmektedir. Bu yazarların bir kısmına göre ise atlama hatası duruma göre her iki hata türünden birinin özel hali olarak ortaya çıkabilir⁵⁶. Bunun yanında fiilî hata-hukuki hata-atlama hatası şeklinde üçlü bir tasnif yapanlar da bulunmaktadır⁵⁷.

⁵² Kaufmann (1949) s.174 vd.

⁵³ Alman Ceza Kanunu 16 ve 17. Paragraflarında Fiilî Olgular Üzerinde ve Yasak Hatası şeklinde iki hata düzenlenirken, Türk Ceza Kanunu Hata başlıklı 30. Maddesinde her iki hata türünü farklı fıkralarda düzenlenmiştir.

⁵⁴ Netice itibarıyla v. Savigny, s.325 ve 328; ayrıca Engisch (1930b), s.81 vd. ve 236; Kaufmann (1949), s.173 ve 175.

⁵⁵ Frank, Reinhard (1931) Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich: nebst dem Einführungsgesetz, 18. Auflage, Tübingen, Mohr, s.183 vd.; v. Lilienthal, Karl (1908) Grundriß zur Vorlesung über deutsches Strafrecht, 3. Auflage, Marburg, Liebmann, s.40.

⁵⁶ Weiz, Gerhart (1931), "Die Arten des Irrtums. Ein Beitrag zur allgemeinen Strafrechtslehre", (Doktora), Bonn Üniversitesi, Breslau, s.7 vd.

⁵⁷ v. Savigny, s.327; Gefßler, s. 218.

Olguda hata⁵⁸-yasak hatası (*Tatbestandsirrtum-Verbotsirrtum*) ayrımını baz alan yazarlar arasında da atlama hatasını bu iki hata türünden birinin alt hali olarak görme anlayışı oldukça yaygındır. Bu yazarların bir kısmı atlama hatasını olguda hatanın⁵⁹, bir kısmı yasak hatasının⁶⁰, bir kısmı ise duruma göre her iki hata türünün⁶¹ özel bir hali olarak görmekte ve hukuken de bu şekilde nitelendirmektedir. Bunun yanında doğası gereği atlama hatasını olguda hatanın bir görünümü olarak kabul ettiği halde, hukuken kastı engellemeyen ve duruma göre yasak hatasına yol açabilen bir hata olarak nitelendirenler de mevcuttur⁶². Ayrıca atlama hatasını cezalandırılabilirlik hatasının (*Strafbarkeitsirrtum*) özel bir hali olarak görenler⁶³ olduğu gibi olguda hata-yasak hatası ayrımından bağımsız olarak üçüncü bir hata türü olarak görenler⁶⁴; bir başka deyişle olguda hata-yasak hatası-altlama hatası şeklinde üçlü bir tasnif yapanlar da bulunmaktadır.

⁵⁸ Unsur hatası olarak nitelendirilen bu hatanın, aşağıda (III, A) etraflıca izah edeceğimiz üzere “olguda hata” şeklinde nitelendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

⁵⁹ **Gropp, Walter** (2015) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 4. Auflage, Berlin/Heidelberg, Springer-Verlag, §13 kn.100 vd.; **Rengier, Rudolf** (2017) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 9. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, §15 kn.4 vd.

⁶⁰ BGHSt. 7, s.23; 9, s.347; 13, s.138; 15, s.338; aynı şekilde **Rudolphi, Hans Joachim/Stein, Ulrich** (2007) “§17 Verbotsirrtum”, *Laufhütte, Heinric Wilhelm/Saan, Ruth Rissing-van/Tiedeman, Klaus, Leipziger Kommentar StGB Band 1, Einleitung §§1-31, C:1*, Berlin, De Gruyter, §17 kn.21.

⁶¹ **Roxin**, §12 kn.102 vd.; **Schmidt, Rolf** (2018) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 19. Auflage Bremen, Verlag Dr. Rolf Schmidt, kn.284.

⁶² **Welzel** (1954), s.279; **Heinrich, Bernd** (2016) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 5. aktualisierte Auflage, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, kn.1079; **Baumann/Weber/Mitsch/Eisele**, §21 kn.7.

⁶³ **Freund, Georg** (2009) *Strafrecht Allgemeiner Teil. Personale Straftatlehre*, 2. Auflage Berlin/Heidelberg, Springer-Verlag, §4 kn.71; **Jescheck, Hans-Heinrich/Weigend, Thomas** (1996) *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*, 5. Auflage, Berlin, Duncker & Humblot, §29 V kn.7a.

⁶⁴ **Kasiske, Peter** (2011) *Strafrecht I: Grundlagen und Allgemeiner Teil*, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, s.81; **Joerden**, s.115.

4. Atlama Hatasının Bağımsız Değerlendirilmesi

Atlama hatasına farklı ve kendine has içerikler atfedenler de vardır. Örneğin; atlama hatası kavramını, hukuken önem arz eden tüm hata türlerini ifade etmek için kullanan;⁶⁵ herhangi bir hata olarak görmeyip, tüm hata türlerinin bir oluşum şekli⁶⁶; genel anlamda hatanın dayanak noktası⁶⁷ olarak görenler mevcuttur.

Farklı atlama hatalarının olduğu da savunulmaktadır. Buna göre atlama hatası kavramı altında farklı özelliklerde birden fazla atlama hatası vardır⁶⁸. Bu sebeple atlama hatasının her bir şekli de hukuken farklı olarak nitelendirilmelidir. Farklı atlama hatalarının olduğunu kabul edenler ya bunların tümünü⁶⁹ veya sadece birini⁷⁰ dikkate almaktadır.

C. ARA SONUÇ

Tartışmaların çeşitliliği ve çokluğundan çıkarılacak sonuç, atlama hatasının ceza hukukunda müstakil ve çözümü zor bir problem olduğudur. Hatta literatürde bu problemin hukukçular tarafından çözülemeyeceğini iddia edenler dahi olmuştur⁷¹. Bu problemi ele alıp çözmek, hem onun kavramsal anlamını hem de hukuki anlamını ortaya koymakla olur.

⁶⁵ **Binding** (1913), s.34; Her ne kadar burada hukuken önem arz eden tüm hata hallerini atlama hatası şekline nitelendirse de, daha sonra bu düşüncesinden “Normen” adlı eserinde vaz geçmiştir: **Binding** (1918), s.188.

⁶⁶ **Gettler**, s.28.

⁶⁷ **Walter, Tonio** (2006) *Der Kern des Strafrechts. Die allgemeine Lehre vom Verbrechen und die Lehre vom Irrtum*, Tübingen, Mohr Siebeck, s.236.

⁶⁸ **Engisch** (1930b), s.82 vd.; Engisch’e tamamen katılarak aynı zamanda **Rolshoven**, s.25; ayrıca **Kaufmann** (1949), s.174 vd.; **Hobe**, s.141 vd.

⁶⁹ **Ebert**, s.323 vd.; **Schmidt**, kn.207, 209, 211, 279a ve 284.

⁷⁰ **Kaufmann** (1949), s.175; **Hobe**, s.142; **Engisch** (1930b), s.82 vd.; **Rolshoven**, s.25.

⁷¹ **Engisch** (1930b), s.82; **Engisch** (1930a), s.119; benzer şekilde **Eichmann**, s.63; bu düşüncenin eleştirisi için bkz. **Rolshoven**, s.48 vd.; **Ebert**, s.489; **Hobe**, s.2; **Çınar** (2019), s.259 vd.

II. ALTLAMA HATASININ KAVRAMSAL ANLAMI

Literatürde mevcut olan tanımlardan birini tercih etmek altlama hatası probleminin çözümüne katkı sağlamaz. Dolayısıyla asıl sorun, altlama hatasının anlamının *nasıl* belirleneceğidir. Bu sebeple herhangi bir ifadenin anlamını bulmaya yarayan ve dolayısıyla altlama hatasının kavramsal anlamını belirlemeye de yardımcı olacak objektif ölçütler belirlenmelidir. Bu ise aslında semantik (anlambilim) biliminin konusu olup⁷², *kavram* kavramına dair kısa bir inceleme yapmayı zorunlu kılmaktadır⁷³.

A. “KAVRAM” İFADESİNİN AÇIKLANMASI

Kavram bir göstergeye (kelime) bağlanmış anlamsal içeriktir⁷⁴. İçeriğin kendisi soyut olsa da soyut veya somut varlıklara dayanır. Kavram bu sebeple, maddi veya düşünsel (tasavvur edilmiş, akli) bir şeyin (varlığın) nitelendirilmesi olarak da tanımlanabilir⁷⁵. Burada semantik üçgenden bahsedilir: varlık-kaplam (*Gegenstand-Extension*), anlam-içlem (*Bedeutung-Intension*) ve gösterge (*Zeichen*)⁷⁶. Varlık, kavramın kapsamı; anlam, içeriği; gösterge ise ifadesidir.

⁷² **Kalinowski, Georges** (1979) “Zur Semantik der Rechtssprache”, Krawietz, Werner/Opalek, Kazimierz/Peczenik, Aleksander/Schramm, Alfred, Rechtstheorie, Argumentation und Hermeneutik in der Jurisprudenz, Beiheft 1, Berlin, s.244; **Koch, Hans-Joachim/Rüßmann, Helmut** (1982) Juristische Begründungslehre. Eine Einführung in Grundprobleme der Rechtswissenschaft, München, Beck, s.126 vd.

⁷³ Burada sadece yüzeysel açıklamalar yapılmıştır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Çınar** (2019), s. 25-57.

⁷⁴ **Dopslaff, Ulrich** (1985) Wortbedeutung und Normzweck als die maßgeblichen Kriterien für die Auslegung von Strafrechtsnormen, Frankfurt am Main (u. a.), Lang, s.19; **Wank, Rolf** (1985) Die juristische Begriffsbildung, München, Beck, s.35; **Demko, Daniela** (2002) Zur „Relativität der Rechtsbegriffe“ in strafrechtlichen Tatbeständen, Berlin, Duncker & Humblot, s.46.

⁷⁵ **Gast, Wolfgang** (2015) Juristische Rhetorik, 5. Auflage, Heidelberg, C. F. Müller, kn.208.

⁷⁶ **Koch/Rüßmann**, s.127 vd.; **Wank**, s.10 vd.; **Demko**, s.50 vd.

Bir kelimenin anlamının ne olduğunu belirlemek, anlambilimin (*Bedeutungslehre*) konusudur⁷⁷. Bu konuda farklı teoriler geliştirilmiştir. Natüralizme (*Naturalismus*) göre sözcük ile anlamı arasında doğal bir ilişki vardır. Bu sebeple oluşumu ve ifade ediliş tarzı gibi hususlar, sözcüğün anlamı bakımından belirleyici olmaktadır⁷⁸. Kasıtlılık (*Intentionalismus*) teorisine göre sözcüğün anlamının tespitinde belirleyici olan, konuşanın onu kullanırken hangi anlamı kast ettiğidir. Sözcüğün anlamı, dile getirildiğinde ortaya çıkar⁷⁹. Son olarak mutabakat teorisi (*Konventionalismus*) ise sözcüğe hangi anlamın yükleneceği konusunda, o sözcüğü kullananların üzerinde mutabık oldukları anlamı baz alır⁸⁰.

Bir ifadenin terim anlamını belirlerken, bu üç teoriden mülhem olarak şu üç kriterin uygulanabileceğini düşünüyoruz: Kasıtlılık teorisinden mülhem olarak *ilk kavramlaştırma*, mutabakat teorisinden *uzlaş* ve natüralizm teorisinden *lafzi anlam*.

İlk kavramlaştırma kriteri, özel bir kavramın hangi anlama geldiğini, o kavramı ilk icat eden kişinin veya kanunun ona hangi anlamı verdiğine bakarak belirlemektir. Kelimeye başlangıçta verilen anlamın tespiti ise her zaman kolay değildir. Zira kavramların anlamlarında revizyonlar olabilir. Bu durumda kavramın tarihsel seyrine bakmak gerekebilir⁸¹. Bu kriter, oluşum seyri tespit edilebildiğinden özellikle terimlerde başvurulabilecek bir kriterdir.

Uzlaş kriteri, üzerinde uzlaş olan anlamı, ifadenin doğru anlamı olarak kabul etmek demektir⁸². Bu anlamı tespit etmek, bu ifadenin ilgili disiplinde şu ana kadar ve şimdi hangi anlamda kullanıldığını tespitten geçer⁸³. Bu sebeple,

⁷⁷ Örneğin bkz. **Dopsloff**, s.17 vd.; Hem kavram bilimi hem de anlambilim semantik üçgene dayanır. Bunun için bkz. **Wank, Rolf** (1985), *Die juristische Begriffsbildung*, München, s.35.

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi ve eleştiri için bkz. **Koch/Rüßmann**, s.159, 163; **Wank**, s.11.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Koch/Rüßmann**, s.139.

⁸⁰ Bunun için bkz. **v. Savigny, Eike** (1974) *Die Philosophie der normalen Sprache*, 1. Auflage, Frankfurt am Main, Suhrkamp, s.275; ayrıntılı bilgi için **Koch/Rüßmann**, s.158 vd.

⁸¹ Örnekler için bkz. **Çınar** (2019), s.47, 48.

⁸² **v. Savigny**, s.275.

⁸³ Kullanma Teorisi için bkz. **Wittgenstein, Ludwig** (1967) *Philosophische Untersuchungen*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, bölüm 43: “Bir kelimenin anlamı dildeki kullanımıdır.”

belirli bir ilmi disipline ait ifadelerde, o disipline mensup uzman kişilerin o ifadelere yükledikleri ortak anlamın ne olduğu belirlenmelidir⁸⁴.

Lafzi anlam kriteri, bir kelimenin kavramsal anlamının tespitinde sözcük anlamını baz almaktır. Her ne kadar lafız, semantik üçgende gösterge olarak karşımıza çıksa da aynı zamanda bir bilgi/anlam taşıyıcısıdır⁸⁵. Lafız, anlamını taşıdığı kavramı itibari olarak (nominal-lafzi) tanımladığından taşıdığı anlam, kavramın anlamı olarak kabul edilebilir⁸⁶. Bu sebeple bir kelimenin dilde hangi anlamda kullanıldığı, ana kriter olmalıdır⁸⁷. Zira kavramlar içeriklerini dil aracılığı ile otaya koyarlar⁸⁸. Zira dil, “kavramların anasıdır”⁸⁹ ve hukuk kavramları “içeriği itibariyle hukuk alanına, ifade edilişi itibariyle de dil alanına aittir”⁹⁰.

Atlama hatası terimi ile işaret edilen mana *içlem*ini, hatanın kapsamına giren hata olayları ise *kaplam*ını oluşturur. Kavramsal anlamı (içlem) tartışmalı olduğundan, ceza hukukundaki hangi hata olaylarının atlama hatası oldukları (kaplam) da tartışmalı olmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda atlama hatasını peşinen keyfi olarak tanımlamak yerine, kavramsal anlamını bulup ortaya çıkarma ve akabinde hukuki önemini izah etmeyi, objektif yöntem olarak kabul ettik. Buna uygun olarak yukarıda belirlenen kriterleri, atlama hatası ifadesine de tatbik etmek gerekir.

Üzerinde ceza hukukçuları arasında herhangi bir mutabakat olmadığından atlama hatasının kavramsal anlamı uzlaşma kriterine göre belirlenemez.

⁸⁴ **Kaufmann** (1982), s.3: "...hukuk dilinde [...] özel bir durum vardır: o argo dili, yerleşik dil, normal dil değildir. Zira uzman kişiler burada özel bir kullanım için anlaşmışlardır."

⁸⁵ **Wolter, Thomas** (1994) Die juristische Subsumtion als institutioneller Zeichenprozeß. Eine interdisziplinäre Untersuchung der richterlichen Rechtsanwendung und der forensischen Kommunikation, Frankfurt am Main, Lang, s.90; **Hatz, Helmut** (1963) Rechtssprache und juristischer Begriff, Rechtssprache und juristischer Begriff: vom richtigen Verstehen des Rechtssatzes Stuttgart, Kohlhammer, 1963, s.51; Demko, s.35.

⁸⁶ **Koch/Rüßmann**, s.280; **Wank**, s.55, 56; **Gast**, kn.205.

⁸⁷ **Hatz**, s.69; **Wolter**, s.44 vd., 91.

⁸⁸ **Gast**, kn.225.

⁸⁹ **Hatz**, s.71.

⁹⁰ **Hatz**, s.69; **Demko**, s.42.

Uzun zamandan beridir⁹¹ ceza hukukunda yerleşik olmasına rağmen, altlama hatası ifadesinin başlangıçtaki kavramsal anlamını kesin olarak tespit etmek, bugünkü verilerle mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple ilk kavramlaştırma kriteri de uygulanamayacaktır.

Bu durumda lafzi anlam kriterine başvurmak ve çıkacak sonucun altlama hatasının kavramsal anlamı olduğunu kabul etmek zaruri olmaktadır. “Altlama hatası” lafzı ile açıkça bir hata türü nitelendirilmek istenmiştir. Kelimelerin işaret ettikleri kavramların anlamlarını esas itibariyle taşımaları sebebiyle⁹², altlama hatası kavramını oluşturan münferit kelimelerin (altlama ve hata) kavramsal anlamını ortaya koymak gerekecektir.

B. ALTLAMA HATASININ KAVRAMSAL ANALİZİ

1. Altlama Kavramının İzahı

Altlama kavramı, altlama hatası kavramının alamet-i farikasıdır. İdraç ve altakoyma (*Unterordnung*) kavramları ile eşanlamlı olan altlama (*Subsumtion*), zihin dünyasında bir şeyi başka bir şeyin kapsamında görme durumunu ifade eden soyut bir kavram olup, özel zihni bir faaliyeti nitelendirir⁹³. Bu faaliyette bir şey aralarındaki benzerlik sebebiyle başka bir şeyin altında tasavvur edilir; bu iki şey düşünsel olarak birbiri ile karşılaştırılır ve bir sonuca varılır⁹⁴. Bu iki şeyden birine büyük önerme ya da üst öncül (*Obersatz*), diğerine küçük önerme ya da alt öncül (*Untersatz*) denebilir. İki önermenin mantıki olarak kıyaslanmasıyla sonuç önerme (*Schlussatz*) ortaya çıkar. Büyük önerme küçük önermeyi kapsamına alabilir; küçük önerme, büyük önermeye atlanabilir.

Altlama, felsefe, mantık ve aşağıda ayrıntıları ile ele alacağımız üzere hukuk gibi bilimsel dillerde bir terim olarak yerleşiktir. **Altlama hatası** ise, bir hukuk kavramıdır. Bu sebeple sadece hukuk dilinde yerleşik olan altlama

⁹¹ Tespitlerimize göre altlama hatasının farklı fonksiyonlarda kullanımı kronolojik olarak şu yazarlara kadar geri götürülebilmektedir: **Jenull**, s.149, 158; v. **Savigny**, s.111 vd., 325 vd.; **Geßler**, s.218 vd. Ancak yine de bu kavramın kim tarafından hangi anlamda oluşturulduğunu tespit etmek güçtür.

⁹² **Wolter**, s.90; **Dopsloff**, s.50 vd.; **Hatz**, s.51.

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çınar** (2019), s.60 vd.

⁹⁴ **Hobe**, s.144; **Gettler**, s.29.

kavramı ele alınacaktır. Ne var ki hukukta da atlama kavramı iki ayrı alanda karşımıza çıkmaktadır.

a. Hukuk Metodolojisinde Bir Kavram Olarak Altlama

Burada hukukun üçüncü bir kişi (hâkim) tarafından olaya uygulandığı bir süreç söz konusudur⁹⁵. Bu süreçte başvuru mantığı yöntem, geleneksel görüşe göre kıyastır (*Syllogismus*)⁹⁶. “A, B’nin yüzüne yumruk atmıştır” olayının çözümü **hukuki kıyasta** şu şekildedir:

Büyük Önerme: *Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır* (TCK m. 86).

Küçük Önerme: *A B’nin vücuduna acı vermiştir.*

Sonuç Önerme: *A bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*

Kıyasta iki öncül vardır: büyük ve küçük önerme. Sonuç önermenin doğruluğu, bu iki öncülün doğruluğuna bağlıdır⁹⁷. Kıyasta büyük önermeyi kanundan çıkarılmış olan hukuk kuralı, *küçük önermeyi ise somut olayın kanuni tipi gerçekleştirip gerçekleştirmediği noktasında yapılan değerlendirmenin sonucu oluşturur*⁹⁸.

Hukuk metodolojisinde atlama kavramının terim anlamı üzerinde uzlaşma yoktur⁹⁹. İlk kavramlaştırma kriteri dikkate alınacak olursa, bu kavramı hukuk metodolojisinde ilk kullanan kişi ise G. W. Leibniz’dir¹⁰⁰. Bu yazar ile bugün hâkim olan görüş, atlama kavramını *hukuki kıyasta küçük önermeyi*

⁹⁵ **Engisch, Karl** (1963), *Logische Studien zur Gesetzesanwendung*, 3. Auflage, Heidelberg, Winter, s.3 vd.; **Kindhäuser, Urs** (2017) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 8. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, §27 kn.9.

⁹⁶ **Heidingsfelder, Thomas** (1991) *Der umgekehrte Subsumtionsirrtum*, Berlin, Duncker & Humblot, s.19 vd.; **Larenz, Karl** (1991) *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, 6. Auflage Berlin, Heidelberg/New York, Springer, s.271 vd.

⁹⁷ **Bung, Jochen** (2004) *Subsumtion und Interpretation*, Baden-Baden, Nomos, s.24.

⁹⁸ **Larenz**, s.274.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çınar** (2019), s.71-90.

¹⁰⁰ **Leibniz, Gottfried Wilhelm** (1667), *Nova methodus discendae docendaeque jurisprudentiae II*, Francofurti, Zunneruz, §11; Eserin Almanca çevirisi için bkz. **Busche, Hubertus** (2003) *Gottfried Wilhelm Leibniz. Frühe Schriften zum Naturrecht, Lateinisch-Deutsch*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, s.27 vd.

oluşturmak şeklinde anlamaktadır. Bu durumda atılma, hâkimin önüne gelen somut olayın hukuku ihlal edip etmediğini belirlemesidir. Bu belirlemede somut olay, kanuni tipe atlanır (atılma); onun kapsamına alınır; ona derç edilir (idraç)¹⁰¹.

b. Kast-Hata-Kusur Sorunsalında Bir Kavram Olarak Atılma

Atılma hatası hukukta ayrıca, kast, hata ve kusur alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Buradaki atılma faaliyetinin öznesi hâkim değil, hukukçu olmayan faildir. Bu sebeple failin bilgisi ve bu bilginin hukuki mahiyeti önem arz eder. Nitekim TCK m. 4, m. 21/1 ve m. 30/1’de failin bilgisine işaret vardır. Failin bilgisi kast veya kusurunun kabul edilmesi, bilgisizliği ise kastının ya da kusurunun olmaması şeklinde sonuçlanabilir.

Bu hukuki düzenlemeler dikkate alındığında failin bilgisi dört düzeyde¹⁰² ele alınabilir.

i- Fiili Olgu Bilgisi (*Tatsachenkenntnis*)

Bu bilgi düzeyi, fiilin; gerçekten somut olarak var olan olguların bilinmesi ile ilgilidir¹⁰³. Bu düzeyde edinilen bilgi sayesinde, fiili olguların *doğal mana içerikleri* kavranmış olur¹⁰⁴. Olgular; yani birer kavram olan *deskriptif (betimleyici)* unsurların kapsamına giren varlıklar¹⁰⁵, “fiili-deneysel

¹⁰¹ Serozan, s. 2426.

¹⁰² Bu bilgi düzeylerine dair geniş bilgi için bkz. Çınar (2019), s.94 vd.; Çınar, İsmail (2020) “Hırsızlık Suçunun Maddi Unsurlarından ‘Malın Başkasına Aidiyeti’ ve Bu Unsurun Kast Bağlamında Yol Açtığı Sorunlar”, Üstün, Süleyman/Çoban-Atık, Ayşegül/Bayraktar, Tuğba, Selçuk Hukuk Kongresi 2020, Kamu Hukuku Tebliğleri Tam Metin Kitabı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, s.201 vd.

¹⁰³ Rolshoven, s.27 vd.; Bachmann, Jochen (1993) Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und im Sreuerstrafrecht, Berlin, Duncker & Humblot, s.43 vd.; Nierwetberg, Rüdiger (1985) “Der strafrechtliche Subsumtionsirrtum- Tatbestands- oder Verbotsirrtum, Wahndelikt oder untauglicher Versuch?”, Juristische Ausbildung, s.239 vd.

¹⁰⁴ Hoffmann-Holland, Klaus (2015) Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, kn.56; Hinderer, s.866; Erdem, Mustafa Ruhan (2019) “Suçun Konusunda Yanılma ve Sapma”, D.E.Ü Hukuk Fakültesi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C:21, S:Özel Sayı, s.46.

¹⁰⁵ Çınar (2020), s.200.

katmanları”¹⁰⁶ itibariyle idrak edildiklerinde, doğal mana içerikleri de kavranmış demektir. Restoran çıkışı alınan şeyin ceket olduğu bilgisi, duyuşal olarak elde edildiğinden, fiili olgu bilgisidir.

ii- Anlam Bilgisi (*Bedeutungskennntnis*)

Bu bilgi düzeyi, düşünsel dünyada var olan, soyut ve tasavvur edilebilen (*belirlenen (normatif) olgular*) olguların bilinmesi ile ilgilidir¹⁰⁷. Kastın varlığı için belirlenen (normatif) olgularda hâkim olan görüşe göre fiili olguların *hukuki-sosyal anlamı* kavranmış olmalıdır¹⁰⁸. Bu anlamın nasıl kavrandığı konusunda iki ihtimal vardır.

İlk ihtimalde bu anlam tam bir duyuşal algı ile kavranabilir. Restorandan başkasına ait ceketini yanlışlıkla alan kişi, ceketin başkasına ait olup olmadığını, normatif bir unsur olduğundan duyuşal olarak algılayamaz. Ancak biraz daha dikkat ederse, sözgelimi ceplerini karıştırırsa, duyuşal olarak malın başkasına aidiyetini algılayabilir.

İkinci ihtimalde ise belirlenen olgunun anlamının kavranabilmesi için bir değerlendirme yapmak gerekir. Terziye beden ölçülerini vererek peşin para ile özel bir ceket sipariş eden kişi, terzinin sebepsizce teslimden imtina etmesi üzerine kendisinin addederek ceketini terzinin rızası hilafına almak istediğinde, ceketin kime (kendisine mi terziye mi) ait olduğunu ne kadar dikkat ederse etsin duyuşal olarak algılayamaz; bunun için bir değerlendirme yapması gerekir. Bu değerlendirme hukuki-sosyal bilgiyi veren ve olguya ilişkin (*Sachverhaltsebene*) yapılan bir değerlendirmedir. Dolayısıyla değerlendirmenin hareket noktası norm değil olgudur. Tartışmalı olmakla beraber hâkim olan görüş isabetli olarak yapılacak bu değerlendirmenin, sonradan hâkimin yapacağı değerlendirmeye paralel bir değerlendirme olması

¹⁰⁶ **Kühl**, §5 kn.91; **Jakobs, Günther** (1991) *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Lehrbuch, 2. Auflage., Berlin/New York: Walter de Gruyter, §8 kn.49.

¹⁰⁷ Bu bilgi düzeyine ilişkin detaylı bilgi için bkz. **Ebert**, s.346 vd.; **Bachmann**, s.35 vd.; **Nierwetberg**, s.240 vd.

¹⁰⁸ **Kaufmann** (1949), s.173; **Nowakowski**, s.397; **Hobe**, s.143; **Mezger, Edmund** (1949) *Strafrecht. Ein Lehrbuch*, 3. Auflage, Berlin/München, Duncker & Humblot, s.328; **Roxin**, §12 kn.101.

gerektiğini söyler¹⁰⁹. Buna “hukuk dışı alanda paralel değerlendirme (*Parallelwertung in der Laiensphäre*)”¹¹⁰ denir.

iii- Yasak Bilgisi (*Verbotskenntnis*)

Bu bilgi düzeyi, failin norm seviyesinde elde ettiği ve içinde bulunduğu somut olayın tümü ile alakalı bilgisidir. Dolayısıyla kusur ile alakalıdır. Bu bilgi sayesinde genel *hukuki anlam* kavranmış olur. Böylece fail failinin yasaklılığına ilişkin bilgilenmiş olur. Buna *haksızlık bilinci* de denir. Haksızlık bilinci, failde bulunan, hukuk düzeninin veya hukuk ilkelerinin ihlal edildiği bilincidir¹¹¹.

iv- Kanun Bilgisi (*Gesetzeskenntnis*)

Kanundan kasıt ceza kanunlarıdır. Bu bilgi düzeyi failin norm seviyesinde elde ettiği ve içinde bulunduğu olayın ceza kanunları karşısındaki durumuna ilişkin bilgisidir. Dolayısıyla kusur ile alakalıdır. Bu bilgi sayesinde *cezai anlam* kavranmış olur. Bu sebeple bu bilgi failde *cezalandırılabilirlik bilinci* oluşturur. Bu bilincin elde edilmesi iki türlü olabilir.

İlk ihtimalde failin içinde bulunduğu olayın cezai anlamını kavramasının sebebi, ilgili cezai yasak veya normları bilmesi, *ikinci ihtimalde* ise yaptığı yorumdur. Failin yorumu, maddi olayın ceza normları karşısındaki durumunu takdir etmesidir (*Subsumtion*-altlama). Normalde hâkimin yaptığı bu faaliyeti burada paralel olarak fail yaptığından, bu yoruma “hukuk dışı alanda paralel yorum (*Parallelauslegung in der Laiensphäre*)”¹¹² denebilir.

v- Failin Bilgisi ve Altlama

Her bir bilgi düzeyinde teorik olarak bir altlama faaliyetinden bahsedilebilir. Zira altlama kavramının sözcük anlamı buna imkân vermektedir: kavranan somut varlığın (küçük önerme) kendisi ile kavrandığı soyut kavramın (büyük önerme) altında görülmesi faaliyeti. Bu faaliyette küçük

¹⁰⁹ Esas itibarıyla bu görüşü kabul edenlere örnek olarak bkz. **Mezger**, s.328; **Welzel**, Hans (1969) *Das Deutsche Strafrecht, Eine Systematische Darstellung*, 11. Auflage, Berlin, De Gruyter, s.76; **Roxin**, §12 kn.101; **Hoffmann-Holland**, kn.157; **Kühl**, §5 kn.93.

¹¹⁰ **Mezger**, s.328.

¹¹¹ **Lesch**, s.504; **Backmann**, s.456; **Rudolphi**, Hans Joachim (1969) *Unrechtsbewusstsein, Verbotsirrtum und Vermeidbarkeit des Verbotsirrtums*, Göttingen, Schwartz, s.57 vd.; **Ebert**, s. 26, 55 vd.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çınar** (2019), s.176 vd.

önerme altlanan (alta alınan), büyük önerme ise altlayan (alta alan) olarak da nitelendirilebilir.

Kavranan şey (küçük önerme); fiili anlam bilgisinde betimlenen (deskriptif), anlam bilgisindeyse belirlenen (normatif) maddi bir olgu; yasak ve kanun bilgisinde ise somut olaydır. *Dolayısıyla küçük önerme, altlamanın somut tarafını oluşturur.* Kavranan bu somut olgu ve olayların kapsamına girdiği ve dolayısıyla kendilerine altlandıkları/derç edildikleri soyut kavramlar (büyük önerme) ise; fiili anlam bilgisinde betimleyici (deskriptif), anlam bilgisindeyse belirleyici (normatif) unsur; yasak bilgisinde genel hukuki anlamı veren, kanun bilgisinde ise cezai anlamı veren normlardır. *Dolayısıyla büyük önerme, altlamanın soyut tarafını oluşturur.*

vi- Kast ve Atlama

Atlama kavramının bu dört bilgi düzeyinden hangisi olarak anlaşılacağı konusu, atlama kavramının kastın bilme unsurunda üstlendiği rol ile birlikte gündeme gelmektedir.

Şöyle ki, **bir tarafta** failin kasten hareket edebilmesi için bir atlama faaliyeti yapması gerektiğini savunanlar mevcuttur. Ancak bunlar atlama derken aynı faaliyeti kast etmemektedirler. Bunların kast için şart gördüğü atlamada ortak olan şey, küçük önermedir (*Untersatz*): cezai fiil (failin fiili). Ayrıca atlama faaliyetini icra edenin (altlayanın) kim olduğu da bellidir: hukukçu olmayan fail. Bu yazarları ihtilafa düşüren ise şu sorudur: Büyük önerme nedir?¹¹³ Yani fail fiilini neyin kapsamında görürse kasten hareket etmiş addedilecektir. Bu soruya iki farklı cevap verilmiştir. *İlk cevaba* göre büyük önermeyi kanuni kavramlar oluşturur. Yani fail, failinin doğal ve sosyal anlamının ötesinde, norma ilişkin olan dördüncü bilgi düzeyinde hareket etmiş; failinin cezai anlamını kavramış olmalıdır ki, kasten hareket etmiş olsun¹¹⁴. Bu görüşün failden yapmasını beklediği atlama, hâkimin yargılama aşamasında yapacağı atlama faaliyetine paralel olduğundan, bu atlamaya **paralel atlama** denebilir. *İkinci cevaba* göre ise büyük önerme kanun değildir. Fail fiilini sosyal

¹¹³ Krş. **Eichmann**, s. 18; **Kunert, Karl-Heinz** (1958) Die normativen Merkmale der strafrechtlichen Tatbestände, Berlin, De Gruyter, s.6, 9.

¹¹⁴ Bkz. **v. Liszt**, s.179; bilgi ve eleştiri için bkz. **Çınar** (2019), s.110 vd., 220 vd.

kavramların¹¹⁵, fiilin anlamını kavratan kavramların¹¹⁶ kapsamında görmelidir ki, kasten hareket etmiş olsun. Aslında burada kast edilen, failin fiilin sosyal anlamını kavramış olmasıdır. Dolayısıyla fail kasten hareket edebilmek için, ilk iki bilgi düzeyinde hareket etmiş olmalıdır.

Diğer tarafta kast için herhangi bir atlama faaliyetinin gerekli olmadığı savunulur¹¹⁷. Baskın olan bu görüş kastın bilme unsurunu açıklarken, atlama kavramına yer vermez. Bu görüşün “atlama gerekli değildir” derken atlama kavramına yüklediği anlam ise, dördüncü bilgi düzeyindeki anlamdır: somut fiilin cezai norm kapsamında görülmesi (**paralel atlama**).

vii- Sonuç: Kast-Hata-Kusur Alanlarındaki İki Atlama Kavramı

Kast-hata-kusur konularında yerleşik iki farklı atlama kavramı vardır. Bunlardan ilkinin anlamı, somut fiilin sosyal anlamının fail tarafından kavranması, ikincisinin anlamı ise somut fiilin cezai anlamının fail tarafından kavranmasıdır. Baskın olan görüş atlama kavramına ikinci anlamı verir: fiilin fail tarafından cezai norm kapsamında görülmesi. Bu atlamayı, hâkimin karar verirken somut olayı kanunun kapsamında görmesi ile paralellik arz ettiğinden, **paralel atlama** olarak nitelendirmiştik. Dolayısıyla paralel atlamada fail, kendi fiilin cezai norm karşısındaki durumunu öğrenmiş olur. Hâkim atlama yaptığında ise failin fiilin cezai norm karşısındaki durumunu belirlemiş olur. Ancak iki atlamanın birbirine paralel olduğunu, aynı olmadığını vurgulamak gerekir. Zira hâkimin kanuni bilgisi (büyük önerme) ile failin kanun bilgisi aynı olmadığı gibi, olaya ilişkin bilgileri (küçük önerme) de aynı değildir¹¹⁸.

Peki kast-hata-kusur sorunsalında yerleşik iki atlama kavramından hangisi terim anlam olarak seçilmelidir? Bu soruya da yine bir ifadenin anlamının belirlenmesine ilişkin kriterler ışığında cevap vermek gerekir. İfade edelim ki, somut fiilin sosyal anlamının fail tarafından kavranması anlamına gelen atlama kavramı, paralel atlama kavramından çok sonraları oluşmuştur. Kavramın ilk kullanıldığı zamanlar¹¹⁹ ve bugün hâkim olan görüşe göre atlama,

¹¹⁵ Kaufmann (1949), s.173.

¹¹⁶ Ebert, s.324.

¹¹⁷ Frank, s.183; Mezger, s.328.

¹¹⁸ İki atlama arasındaki fark için bkz. Çınar (2019), s.121 vd.

¹¹⁹ Örneğin bkz. Jenull, s.149 ve 158.

failin failinin cezai anlamını bilmesidir (paralel atlama). Dolayısıyla bu anlam tercih edilecektir.

2. Hata Kavramının İzahı

a. Hata Kavramı

Genel bir kavram olarak hata bir şeye ilişkin yanlış tasavvurdur¹²⁰. Ceza hukukuna ait bir kavram olarak hata şu şekilde tanımlanabilir: “*Ceza hukuku açısından önemli sonuçları olan, yanlış varsayım ya da bilmeme şeklinde ortaya çıkan, tasavvur ile gerçekliğin uyuşmaması durumuna hata denir.*”¹²¹

b. Hatanın Türleri

Failin dört temel bilgi düzeyinde ve o düzeylerde yer alan olgu ve normlara ilişkin failde oluşan yanlış tasavvur veya tasavvur yokluğu hata adını alır. Hangi hata türünün olduğu, hatanın hangi bilgi düzeyinde gerçekleştiğine göre belirlenebilir. Burada ele alınan hata türleri, hatanın “yanlış varsayım” değil, sadece “bilmeme” formu baz alınarak belirlenmiştir.

i. Fiili Olgu Hatası

Failde fiili olgu bilgisi yoksa, fiili olgu hatasına (*Tatsachenirrtum*) düşmüş olur. Fail bu hatada suçun kanuni tanımında yer alan maddi bir unsuru (gerçekleştiren maddi bir olguyu) bilmemektedir. Dolayısıyla bu hata, olguda (unsurda) hata kapsamında olup kastı engeller.

Örnek: B, restoran çıkışı arabasını getiren çalışan Ç’ye az evvel çıktıkları restorana gidip unuttuğu siyah ceketini almasını söyler. Ç gittiğinde askıda siyah bir ceket ve siyah bir mont vardır. Ceket ve montu sürekli karıştıran Ç, montu ceket sanarak başkasına ait montu alıp B’ye getirir. Ç başkasına ait taşınır bir malı aldığını bilmemektedir.

ii. Anlam Hatası

Failde anlam bilgisi yoksa, anlam hatasına (*Bedeutungsirrtum*) düşmüş olur. Nasıl ki anlam bilgisi fiili olguya ya da değerlendirmeye dayalı olarak iki

¹²⁰ Hettinger, L.71.

¹²¹ Çınar (2019), s.143.

şekilde elde edilebiliyorsa, anlam bilgisinden yoksunluk (hata) da iki şekilde gerçekleşebilir:

İlk ihtimalde fail belirlenen (normatif) olguya ilişkin bilgisizlik durumuna düşer. Bunun sebebi failin o olguyu duyuşal olarak tam algılamamasıdır. Bu hata da kastı engeller. Çalışmanın devamında **anlam hatası** derken sadece bu ihtimali kast ediyor olacağız.

Örnek: Restorandan başkasına ait ceketini yanlışlıkla alan A, ceketin başkasına ait olup olmadığını, normatif bir olgu olduğundan duyuşal olarak algılayamaz. Ancak biraz daha dikkat ederse, sözgelimi ceplerini karıştırırsa, duyuşal olarak malın başkasına aidiyetini algılayabilir.

İkinci ihtimalde ise fail yine belirlenen bir olguya ilişkin bilgisizlik durumuna düşer. Ancak bunun sebebi bu sefer failin o olguyu duyuşal olarak tam algılamaması değil, yaptığı yanlış değerlendirme sebebiyle failinin sosyal anlamını kavramamasıdır. Bu hataya biz “**değerlendirme hatası**”¹²² adını veriyoruz. *Bu hata türünün her zaman bir anlam hatası olamayacağını belirtmek gerekir.* Bu hata türünün kastı engelleyip engellemediği, kastın kapsamına nelerin dahil olduğu konusuna bağlıdır. Hâkim olan görüşe göre bu değerlendirme ile elde edilmesi gereken anlam, sosyal anlam, bu anlamı veren değerlendirme ise “hukuk dışı alanda paralel değerlendirme (Parallelwertung in der Laiensphäre)”¹²³. Eğer fail belirlenen (normatif) olguları daha sonra hâkimin yapacağı değerlendirmeye paralel olarak kendi bilgi düzeyinde değerlendirmişse, kendisinde sosyal anlam bilgisinin var olduğu objektif olarak kabul edilir; velev ki kendisi isabetli bir değerlendirme yapmış olmasına rağmen unsura ilişkin sosyal anlam bilgisini kavramamış olduğunu düşünsün. Bu sebeple tüm değerlendirme hataları kastı engellemez. Dolayısıyla değerlendirme hatasına düşen failde, kast için gerekli olan anlam bilgisinin doğal olarak olmadığı sonucuna varılmaz. Değerlendirme hatasına düşen kişinin bu hata sebebiyle anlam bilgisinden de mahrum olup olmadığı ayrıca araştırılmalıdır. Eğer anlam bilgisinden de mahrum olmuşsa, kastı engeller. Değerlendirme hatası literatürde sıklıkla altlama (idraç) hatası

¹²² Karşılaştırmamız: **Tunç**, s.8.

¹²³ **Mezger**, s.328.

(*Subsumtionsirrtum*) olarak kabul edilmekte¹²⁴ ve bu sebeple hukuken önemsiz addedilmektedir. Altlama hatasının gerçekten olgu seviyesinde gerçekleşen somut olguların değerlendirilmesine yönelik bir hata olup olmadığı, aşağıda altlama hatasının kavramsal anlamı belirlendikten sonra ortaya konacaktır. Ancak en azından değerlendirme hatasının, iddia edildiği üzere tamamen önemsiz olmadığını, duruma göre kastı engelleyen olguda hataya dönüşebileceğini vurgulamak gerekir.

Örnek: A terziden beden ölçülerini ve parasını peşin vererek özel bir ceket sipariş eder. Teslim günü terziye giden A, kendisi için dikilen ceketin askıda hazır olduğunu görünce ister, ancak terzi sebepsizce teslimden kaçınır. Birkaç defa gidip ceketini alamayan A, nihayet bir gün terzi dükkanının önünden geçerken terzinin olmadığını fırsat bilir ve ceketini alıp gider. A kendisi için dikilen, parasını verdiği ceketini kendisinin addederek almıştır¹²⁵. A, aldığı şeyin hangi ceket olduğu konusunda tam bilgi sahibi olmasına rağmen, ceketin (küçük önerme) kime ait olduğu (büyük önerme) konusunda yanılmıştır. Zira teslim edilmeden mülkiyet kendisine geçmediği halde, yaptığı değerlendirme sonucu isabetsiz olarak ceketini kendisine ait sanmıştır.

Son tahlilde, suçun kanuni tanımında yer alan unsurların bilinmemesi (TCK m. 30/1) kapsamında kastı engelleyen hata halleri şunlardır: **Fiili olgu hatası** ve **anlam hatası**. **Değerlendirme hatası** ise, anlam hatasına yol açması koşuluyla kastı engelleyecektir. Dolayısıyla olgu seviyesinde (*Sachverhaltsebene*) yapılan her hata kastı engellememektedir. Kastı kesin olarak engelleyen iki hata türü olarak fiili olgu ve anlam hatalarına birlikte **olguda hata** (*Tatumstandsirrtum* veya *Tatbestandsirrtum*) denilmesini tercih ediyoruz.

iii. Yasak Hatası

Failde yasak bilgisinin olmaması, yasak hatasına (*Verbotsirrtum*) düştüğünü gösterir¹²⁶. Bu hata türünde fail, gerçekleştirdiği fiilin hukuk düzenince yasaklanmadığını zanneder. Bu sebeple haksızlık yapmadığını

¹²⁴ Geniş bilgi için bkz. Çınar (2019), s.3 vd., 145, 175 vd., 186 vd.

¹²⁵ Benzer örnekler için Hinderer, s.866, 867.

¹²⁶ Exner, Thomas (2009) "Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre", Zeitschrift für das Juristische Studium, S: 5, s.524.

düşünür. Dolayısıyla kendisinde haksızlık bilinci olmaz. Bu hataya düşmek kaçınılmaz ise fail hatasından yararlanır (TCK m. 30/4).

Örnek: A, amcasıyla aynı evde kalmaktadır. Amcaların baba yarısı ve hatta baba gibi algılandıkları bir çevrede büyüyen A, dışarı çıkarken üzerinde para olmadığını fark edince, amcasının da uyuması sebebiyle uyandırmak istemez ve cebinden bir miktar para alıp çıkar. A, parasını aldığı kişinin amcası olması ve aynı evde kalmaları sebebiyle, yetiştiği sosyal çevrenin de etkisiyle bu eyleminin son derece normal olduğunu kanısındadır. Bu sebeple bu hareketini gizleme ihtiyacı bile duymayan A, hukuk düzenince yasaklanan bir hareket gerçekleştirdiğine inanmamaktadır. Bu durumda A, “amcanın malını almanın yasak olduğunu” bilmemektedir. Bu sebeple bir haksızlık gerçekleştirdiğini de düşünmemektedir. Dolayısıyla burada bir yasak hatası vardır. Eğer hata kaçınılmaz ise hatasından yararlanacaktır¹²⁷.

iv. Cezalandırılabilirlik Hatası

Hareketinin cezai anlamını bilmeyen fail, cezalandırılabilirlik hatasına (*Strafbarkeitsirrtum*) düşmüş demektir. Ceza kanununa ait bilgi iki şekilde elde edilebildiği gibi, buna ilişkin yapılan hata da iki türlü olabilir.

İlk ihtimalde fail işlediği fiili kapsayan ceza normunu bilmez. Bu sebeple fiilinin cezai sorumluluk doğurmadığını düşünür. Buna **cezalandırılabilirlik hatası** diyoruz. Bu hataya düşen kişi tam bir haksızlık bilinci ile hareket eder. Ancak kendisinde cezalandırılabilirlik bilinci yoktur. Bu bilincin olmaması ise ceza hukukunda önemsizdir (TCK m. 4/1)

Örnek: A iş sahibi tarafından kendisine sadece izin verilen işlerde kullanılmak üzere verilen arabayla başka şehirdeki akrabasını ziyaret eder. A arabanın kendisine iş sahibi tarafından verildiğini, arabayı gizlice almadığı için hırsızlık yapmadığını, dolayısıyla suç işlemediğini düşünmektedir. Bu sebeple A bu eylemi sebebiyle iş sahibine karşı sadece hukuki sorumluluğunun doğacağını düşünmektedir. A’da haksızlık bilinci olduğu halde cezalandırılabilirlik bilinci yoktur. A’nın bu hatası önemsizdir.

İkinci ihtimalde ise fail işlediği fiili kapsayan ceza normunu bilmektedir. Ancak bu norma ilişkin yorum yapmaktadır. Bu yorumu sonunda isabetli

¹²⁷ Örnek için bkz. Çınar (2020) s.220 ve 221.

olarak fiilini cezai normun kapsamında görebilir. Bu durumda kendisinde hem haksızlık bilinci hem de cezalandırılabilirlik bilinci oluşur. Ancak fail isabetsiz bir yorum yaparak fiilini cezai normun kapsamına girmeyen, dolayısıyla cezalandırılmayan bir fiil olarak da görebilir. İşte bu durumda fail hataya düşmüş olur. Bu hataya yanlış bir yorum sebebiyle düşüldüğünden, **yorum hatası** adı da verilmektedir. Bu hatanın sonucunda iki olası durum söz konusudur. Ya fail bu hatası sebebiyle sadece cezalandırılabilirlik bilincini yitirir ya da aynı zamanda haksızlık bilincini de yitirir. İlk durumda failin kusuru tam olur. İkinci durumda ise yasak hatası oluşmuştur ve yapılacak olan değerlendirme, bu hatanın kaçınılabilir olup olmadığıdır. Bu hatanın da atlama hatası olduğu kanısı mevcuttur¹²⁸ ve bu sebeple hukuken önemsiz addedilmektedir. Atlama hatasının gerçekten norm seviyesinde cezai normların yorumlanmasına yönelik bir hata olup olmadığı, aşağıda atlama hatasının kavramsal anlamı belirlendikten sonra ortaya konacaktır. Ancak en azından bu hatanın, iddia edildiği üzere tamamen önemsiz olmadığını, duruma göre yasak hatasına dönüşebileceğini vurgulamak gerekir. Bu hataya ilişkin örnekler aşağıda verilecektir.

3. *Atlama Hatası Kavramının İzahı*

a. Kavram

Atlama hatasının ne anlama geldiği tartışmalıdır. Diğer kriterler (ilk kavramlaştırma ve uzlaş) ile belirlenemediğinden, bu anlamın “lafzi anlam” kriterine göre belirlenebileceğini ifade etmiş ve bu bağlamda “atlama” ve “hata” kavramları üzerinde durmuştuk. Zira “atlama hatası” kavramı bu iki kavramdan oluşmaktadır.

Atlama hatasını diğer hata türlerinden “atlama” kavramı ayırmaktadır. Bu özel hata türünü tespit eden ve diğer hatalardan ayıran ceza hukukçusu bu hatayı, kast ve kusur alanlarında yerleşik olan “atlama” kavramı ile tavsif etmiş olmalıdır. Bu alanlarda iki tane ayrı atlama kavramının olduğunu belirlemiştik. Bu sebeple literatürde, bu atlamalara uygun olarak iki farklı atlama hatası kavramı söz konusudur. Ancak biz atlama kavramı derken anlaşılması gereken

¹²⁸ Geniş bilgi için bkz. Çınar (2019), s.3 vd., 145, 175 vd., 186 vd.

anlamı tespit etmiştik. Bu atlama, **paralel atlama** ya da **failin atlama**sı olarak nitelendirdiğimiz atlamadır: *doğal ve sosyal anlamları kavranmış olan somut hareketin (küçük önerme), faille bu hareketinin cezai anlamını sağlayan kavramların (büyük önerme) kapsamında görülmesi; o kavramlara atlanması.* Dolayısıyla atlama hatası kavramını da bu atlama kavramından hareketle belirlemek gerekir.

Paralel atlamanın tanımından hareketle atlama hatası kavramını *geçici olarak* şu şekilde tanımlamak mümkündür: *Atlama hatası, somut bir olay ya da olgunun fail tarafından soyut kanuni bir tip ya da unsura yanlış atlanmasıdır.* Daha kısa ifade ile atlama hatası, *failin paralel atlamayı yanlış yapmasıdır.* Tanımda görüldüğü üzere küçük önerme (atlanan) *somut bir olay ya da olgudur.* Dolayısıyla küçük önerme olgu seviyesinde (*Sachverhaltsebene*) oluşturulmaktadır. Olgu seviyesinde failin ilk iki bilgi düzeyi (fiili olgu ve anlam bilgisi) ve buna paralel hatalar (fiili olgu, anlam ve değerlendirme hataları) söz konusudur. Atlama hatasının bu geçici tanımında büyük önerme (altlayan) ise *kanuni tip ya da unsurdur.* Büyük önerme norm seviyesinde (*Normebene*) oluşturulmaktadır. Norm seviyesinde failin üçüncü ve dördüncü bilgi düzeyleri (yasak ve kanun bilgisi) ve buna paralel hatalar (yasak, cezalandırılabilirlik ve yorum hataları) söz konusudur. Fail küçük önermeyi büyük önermenin kapsamına doğru bir şekilde almışsa, atlama faaliyeti isabetli olur ve sonuç önerme doğru demektir. Ancak eğer sonuç önerme yanlışsa, fail küçük önermeyi büyük önermenin kapsamına yanlış almış demektir. Sonuç önermenin yanlış olması, yapılan atlama faaliyetinin yanlış olduğu anlamına gelir.

Tanıma geçici dememizin sebebi, bu tanımda sorun teşkil eden bir hususun olmasıdır. Zira failin yaptığı tüm yanlış atlamaların ceza hukukunda yerleşik olan atlama hatası kavramının kapsamına alınıp alınmayacağı tartışılmalıdır. Hemen belirtelim ki, teorik olarak tüm yanlış atlamalar, atlama hatası olarak kabul edilebilirler. Ancak pratik olarak bu kabul, neredeyse tüm hata türlerinin atlama hatası olarak nitelendirilmesi sonucunu doğuracağından¹²⁹, atlama hatası ile gerçekten tüm yanlış atlamaların kast

¹²⁹ Örneğin Binding bu şekilde değerlendirmiştir: **Binding** (1918), §165 s.146 vd.

edilip edilmediği en azından şüpheli durmaktadır. Nitekim altlamanın yanlış olup olmadığı, sonuç önermeye göre belirlenir. Sonuç önerme yanlışsa, altlama faaliyeti isabetsiz demektir ve teorik olarak altlama hatası söz konusu olur. Sonuç önermenin yanlış olmasının sebepleri ise şunlardır:

- *Fail küçük önermeyi yanlış oluşturmuşsa, sonuç önerme de yanlış olur.*

Küçük önermenin yanlış oluşturulması, failin yaptığı hareketin doğal ve/veya sosyal anlamını doğru kavramamasından ileri gelir. Örneğin, fail ateş ettiği insanı geyik zanner ve ateş ederse, nişan aldığı canlıyı (küçük önerme) tam algılayamamış olur. Bu sebeple insan öldürmenin suç olduğunu (büyük önerme) bilse bile, somut olayda bir insan öldürmediğini, aksine avlandığını (sonuç önerme) zanner. Bu sonuç ise yanlıştır; zira o bir insan öldürmüştür. Bu durumda suçun kanuni tanımında yer alan maddi unsurların bilinmemesi sebebiyle düşünülen tüm hata halleri, teorik olarak altlama hatası olarak nitelendirilebilecektir.

- *Fail büyük önermeyi yanlış oluşturmuşsa, sonuç önerme de yanlış olur.*

Büyük önermenin yanlış oluşturulması ise failin gerçekleştirdiği hareketin cezai yasaklılığını bilmemesinden ileri gelebilir. Bu durumda haksızlık bilinci de ortadan kalkarsa, duruma göre yasak veya cezalandırılabilirlik hatası da altlama hatası olarak nitelendirilebilecektir.

Altlama hatası kavramını belirli bir hata türünü nitelendirmek için kullananların, gerçekten bu kavramlaştırma ile tüm bu hata hallerini birlikte nitelendirmek istedikleri, en azından pek olası durmamaktadır. Bu sebeple bu tanımın gerçekten altlama kavramının içlemi olup olmadığını; kavrama ait tespit edilmeyen başkaca unsurların mevcut olup olmadığını ayrıca araştırmak gerekir.

b. Kavramın Daraltılması

Altlama hatasının kavramsal anlamını belirlerken, ilk önce içlemini belirleme yöntemini tercih ettik. Bu suretle ortaya çıkan anlama göre neredeyse tüm hata halleri, altlama hatası kavramının kapsamını oluşturmakta; bir başka deyişle altlama hatasının kapsamına girmektedir. İfade edelim ki, bir kavramın anlamı tespit edilirken başvurulması gereken bir yöntem daha vardır. Buna göre ilk önce kavramın kapsamı olarak gösterilen örnekler tespit edilir ve bunun üzerinden işlem belirlenmeye çalışılır. Altlama hatası kavramı için verilen hata

örnekleri çok çeşitli ve tartışma konusu olduğundan, ilk belirlemeyi bu yönetime göre yapmak olanak dışıydı.

Atlama hatasının geçici tanımı (içlem) son derece kapsamlı olsa da bu tanımla en azından atlama hatası kavramının bazı unsurları tespit edilmiş oldu. Nasıl ki bu tespitte semantik biliminden yararlandıysak, tespit edilememiş diğer unsurlar için de keyfi hareket edilmemeli, yine belirlediğimiz kriterler dikkate alınmalıdır. Literatürü taradığımızda atlama hatası ile ilgili verilen tüm örneklerde- ki bu örnekler atlama hatası kavramının kaplamıdır- *atlama hatasına yol açan yanlışlık, norm seviyesinden kaynaklanmaktadır*. Bu örneklerden¹³⁰ bir tanesini zikretmek istiyoruz:

Savaş zamanında düşman askerini öldüren sivil vatandaş F, bir insan öldürmenin suç olduğunu bilmektedir. Ancak F, savaş zamanlarında düşman askerini öldürmenin herhangi bir yasadışı teşkil etmediğini, aksine bunu yapmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünerek hareket ettiğini belirtmiştir¹³¹. Fail burada suçun maddi unsurları konusunda tam bilgi ile hareket etmiştir. Dolayısıyla ilk iki bilgi seviyesi açısından herhangi bir bilgisizlik durumu yoktur. Bilgisizliği norm seviyesine ilişkindir. F, tipikliğin maddi unsurlarından “bir insan öldürmek” unsuru kapsamına düşman askerlerini hatalı olarak almamış; atlama hatasına düşmüştür.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, kast-hata-kusur alanlarında yerleşik, birini reddettiğimiz iki farklı atlama kavramı ve buna uygun olarak da iki farklı atlama hatası kavramı literatürde savunulmaktadır¹³². İkinci atlama hatası kavramı esasen yukarıda değerlendirme hatası olarak isimlendirdiğimiz hatadır. Değerlendirme hatası, anlam (olguda hata) hatasının özel bir görünüm şekli olup, olgu seviyesinde ve kasta ilişkindir. Değerlendirme hatasının atlama hatası olarak kabul edilmesi ihtimalinde de küçük önerme ve büyük önerme söz konusu olacaktır. İfade edelim ki, değerlendirme hatasını atlama hatası olarak isimlendirenler de verdikleri örneklerde sadece büyük önermenin

¹³⁰ Daha fazla örnek için bkz. Çınar (2019), s.157 vd.; Ebert, s.47 vd.; Schwegler, s.17 vd.

¹³¹ Jenull, s.149.

¹³² Değerlendirme hatası anlamındaki kullanıma örnek olarak bkz. Schmidt, kn.211, 279a, 284; Schwegler, s.45; yorum hatası anlamındaki kullanıma örnek için bkz. Maurach/Zipf, s.331; Puppe, s.212 vd.

oluşturulmasından kaynaklanan yanlışlıkları atılma hatası olarak nitelendirirler¹³³. Dolayısıyla ister değerlendirme hatasını atılma hatası olarak kabul edenlerin verdiği örnekler ele alınsın, isterse atılma hatasına verilen örnekler ele alınsın, hepsinde hatanın sebebi büyük önermenin oluşmasındaki yanlışlıktır. Bu sebeple bu konuda bir *uzlaşımın* olduğunu ve küçük önermenin oluşumundan kaynaklanan yanlışlıklar sebebiyle sonuç önermenin yanlış olduğu durumları atılma hatası olarak nitelendirmemek gerektiğini ifade etmek gerekir. *Öyle ise geçici tanıma bu unsurun da eklenmesi gerekir.*

Peki atılma hatası, büyük önermenin yanlış oluşmasından kaynaklanan tüm yanlış sonuç önermeleri kapsar mı? Burada büyük önermenin ne olduğuna ve nasıl oluşturulduğuna bakmak gerekir. Büyük önerme atılma hatasında kanuni tip ya da unsurlardır. Yasak hatası ve cezalandırılabilirlik hatası, norm seviyesinde oluşurlar. Yasak hatası yasak normun bilinmemesi, cezalandırılabilirlik hatası ise cezai normun bilinmemesidir. Atılma hatası da norm seviyesinde oluşur. Ancak atılma hatası, norm seviyesinde oluşan üçüncü bir hata türü olarak görülmemelidir. Zira atılma hatası, cezalandırılabilirlik hatasının özel bir şeklidir. *Atılma hatası cezai normun bilinmemesine değil, cezai normun yanlış bir şekilde dar paralel yorumlanmasına dayanır.* Bu sebeple bu hataya yorum hatası da denmektedir. Ancak tüm yorum hataları zorunlu olarak atılma hatası olmayabilir. Bu sebeple **atılma hatası** veya **idraç hatası** kavramlarını kullanmak daha doğru olacaktır. Zira “yorum” kavramı geniş anlamlı olup birçok yerde kullanılabilirdiğinden, yorum hatası kavramı, neyin yanlış yorumlandığını göstermemektedir. Atılma hatası kavramı ise, atılma kavramının büyük önermesi kanun olduğundan, soyut kanunun ya da birer kavram olarak tipikliğin maddi unsurlarının yorumlandığını göstermektedir.

¹³³ Örnekler için bkz. Kaufmann (1949), s.175; Hinderer, s.866.

C. ARA SONUÇ

Bu kısımda kavramsal analizi yapılarak atılma hatasının kavramsal anlamı ortaya konmuştur. Buna göre atılma hatası, suç olayındaki somut bir olguyu kanuni tipteki soyut maddi bir unsura, bu unsuru isabetsiz olarak dar yorumladığı için yanlış atlayan failin, gerçekleştirdiği fiili bu sebeple ilgili kanuni tip tarafından kapsanmayan bir hareket olarak görmesine denir. Atılma hatası derken, kanaatimizce anlaşılması gereken anlam budur.

III. ATILMA HATASININ HUKUKİ ANLAMI

Kavramsal anlamı ortaya konan atılma hatasının hukuki anlamı da belirlenmelidir. Ancak öncesinde bazı dogmatik esasların belirlenmesi gerekir.

A. DOGMATİK ESASLAR

Kusur teorisine göre haksızlık bilinci ve kast birbirinden ayrılır. Bu sebeple haksızlık bilinci kapsamındaki hatalar kastı engellemez. Halbuki kast teorisini savunanlara göre haksızlık bilinci kastın bir unsurudur. Aşağıda kast, kusur ve hata konularının açıklanmasında kusur teorisi baz alınmıştır.

1. Kastın Bilme Unsuru

Kast, suçun tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir (TCK m. 21/1). Konumuz açısından bilme unsuru önem arz etmektedir.

TCK m. 21/1, bilinmesi gereken şeyin suçun kanuni tanımındaki unsurlar olduğunu belirtmektedir. TCK m. 30/1-2 ise bu bağlamda suçun kanuni tanımındaki maddi unsurlardan bahseder. Bu hata kastın öbür yüzü¹³⁴ olduğundan, kasten hareket edebilmesi için failin bilmesi gereken tipikliğin maddi unsurlarıdır¹³⁵.

“Suçun kanuni tanımında yer alan maddi unsurlar” kanunda yazılı olarak bulunurlar. Fail ise hukukçu olmadığından kanunlarda yer alan bu soyut

¹³⁴ Rönnau, Thomas/Faust, Florian/Fehling Michael (2004) “Der Irrtum und seine Rechtsfolgen”, Juristische Schulung, s.667.

¹³⁵ Koca, Üzülmöz, s.159.

suç tanımlarını bilemez; esasen bilmek zorunda da değildir¹³⁶. Peki failin bilmesi gereken nedir?

Semantik üçgen açısından bakıldığında, birer kavram olan tipikliğin maddi unsurlarının kanundaki yazılı halleri göstergedir (*Zeichen*). Bu göstergelerin (kelimelerin) kavramsal anlamları (içlem-*Bedeutung-Intension*) vardır. Bu anlamlar bizzat kanun tarafından belirlenebildiği gibi (örneğin, TCK m. 6'daki tanımlar), kavramsal anlamın belirlenmesi uygulamaya ve literatüre de bırakılmış olabilir. Bu kelimelerin bir de kaplamı (varlık-*Gegenstand-Extension*) vardır. Failin bilmesi gereken, *kanundaki unsurların kaplamıdır*. Örneğin, “A, B’ye ait telefonu gizlice aldı” şeklinde yaşanan hadise, somut bir olay olup, telefonun B’ye ait olması ve telefonun gizlice alınmasından oluşur. *Suç tipi (TCK m. 141) olayı tasvir eder*. Tipikliği oluşturan öğelere *unsur (Merkmal)* denmektedir. Kanuni tipe tekabül eden, onu gerçekleştiren olayı oluşturan öğelere ise biz *olgu (Umstand)* demek istiyoruz. Bu durumda suç tipindeki *başkasına ait taşınır mal ve bulunduğu yerden alma* tipikliğin maddi unsurları olurken, yaşanmış gerçek olaydaki *telefonun B’ye ait olması ve telefonun gizlice alınması* olayın maddi olguları olmaktadır¹³⁷. Somut olaydaki her bir maddi olgu, tipiklikteki maddi bir unsura tekabül eder. Kastın bilme unsuru açısından *failin işi maddi unsurlarla değil, maddi olgularladır*¹³⁸. Failin suçun kanuni tanımındaki unsurları değil, bu unsurların kavramsal kapsamına giren maddi olguları bilerek hareket etmesi gerekir. Bu sebeplerle kastı engelleyen hata hali olarak (maddi) *unsurda hata* kavramı yerine, (maddi) *olguda hata* kavramını kullanmayı tercih ediyoruz. Öyle ise fail, *suçun kanuni tanımında yer alan maddi unsurları gerçekleştiren maddi olguları bilerek ve isteyerek hareket etmişse*, kastı var demektir¹³⁹.

Her kavramda olduğu gibi maddi unsurların kapsamına da iki tür varlık girebilir: somut, dış dünyaya ait ve dolayısıyla duyuşal olarak algılanabilir varlıklar ile soyut, düşünsel dünyaya ait ve dolayısıyla akli olarak algılanabilir varlıklar. Herhangi bir maddi unsurun kapsamına giren maddi olgu duyuşal

¹³⁶ Kaufmann (1982), s.16; Hettinger, L.18.

¹³⁷ Karşılaştırmamız: Erdem, s.45.

¹³⁸ Krş. Erdem, s.45; Tunç, s.134 vd.

¹³⁹ Kastın kapsamı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Koca/Üzülmöz, s.159 vd.; Tunç, s.134 vd.

olarak algılanabiliyorsa, bu unsura *deskriptif unsur* denir. Deskriptif kavramını bu sebeple “*betimleyici*” olarak Türkçeye çevirebiliriz. Zira deskriptif unsurların kapsamına giren maddi olgular, nitelikleri itibariyle betimlenebilir özelliklere sahiptir. Betimleyici unsurların kapsamına giren olgulara da *betimlenen olgular* denebilir. Buna karşılık herhangi bir maddi unsurun kapsamına giren maddi olgu, duyusal olarak değil, akli olarak algılanabiliyorsa, bu unsura da *normatif unsur* denir. Normatif kavramını da bu sebeple “*belirleyici*” olarak Türkçeye çevirebiliriz. Zira normatif unsurların kapsamına giren maddi olguların hangi olgular oldukları, nitelikleri itibariyle buna ilişkin bir belirleme yapmayı gerektirebilmektedir. Mahiyetleri bir norm tarafından belirlendiğinden, bu olguları kapsamına alan maddi unsurlara bu sebeple de belirleyici unsur denebilir¹⁴⁰. Belirleyici unsurların kapsamına giren olgulara ise *belirlenen olgular* denebilir.

Fail, betimlenen olgularda *fiili olgu bilgisi* ile, belirlenen olgularda ise *anlam bilgisi* ile hareket etmişse, kastı vardır. Kast için ne *yasak bilgisi* ne de *kanun bilgisi* gereklidir. Somut olayda *betimlenen bir olgu* fail tarafından duyusal olarak algılanmışsa, bu olguya ilişkin doğal anlam; yani fiili olgu bilgisi failde var kabul edilmelidir. Somut olayda *belirlenen bir olgu* hukuk dışı alanda paralel değerlendirilmişse (*Parallelwertung in der Laiensphäre*), bu olguya ilişkin sosyal anlam; yani anlam bilgisi failde var kabul edilmelidir. Dolayısıyla fail her iki durumda da kasten hareket etmiş olur¹⁴¹.

2. Haksızlık Bilinci

Herhangi bir hukuka uygunluk durumuna dayanmadan haksızlık teşkil eden tipi bilerek ve isteyerek gerçekleştiren kişi, haksızlık bilinci (*Unrechtsbewusstsein*) ile hareket etmiş sayılır¹⁴². Haksızlık bu yönüyle kusurun temelini oluşturur. Zira kusur yargısı ile faile isnat edilen kusuru değil, gerçekleştirdiği haksızlıktır¹⁴³.

¹⁴⁰ Hoffmann-Holland, kn.156, 157.; Koca/Üzülmez, s.108 vd.; Erdem, s. 46.

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Çınar (2019), s.169 vd.; Tunç, s.135 vd.

¹⁴² Wessels/Beulke/Satzger, kn.649.

¹⁴³ Meraklı, Serkan (2020), Ceza Hukukunda Kusur, 2. Baskı, Ankara, Seçkin, s.45.

Failin bilgi düzeylerinden yasak bilgisi, haksızlık bilinci kapsamında değerlendirilir. Yasak bilgisi, failin gerçekleştirdiği eyleme yönelik yasaklılık bilgisidir. Fail bu bilgiyi (bilinci) hukuk düzeninin buna ilişkin maddi normlarından alır.

Yasak bilgisi ile yakın ilişki içinde olduğundan, haksızlık bilinci bağlamında kanun bilgisine de değinmek gerekir. Hem yasak bilgisi hem de kanun bilgisi norma ilişkin bilgilerdir. Kanun bilgisi ile cezai yasaklılık bilinci elde edildiğinden, kanun bilgisine sahip olan biri zaten yasak bilgisine de sahiptir. Bu sebeple her iki bilgi düzeyini de kusur açısından değerlendirmek gerekebilir. Zira bazen yasak bilgisinin elde edilmesi, kanun bilgisine sahip olmayı gerektirebilir.

3. Ceza Hukuku Hata Öğretisi

Günümüzde fiili hata-hukuki hata (*Tatirrtum-Rechtsirrtum*) ayrımı¹⁴⁴ yaygın olarak kabul edilmemektedir. Bu hata ayrımına göre duyusal olarak algılanabilen maddi olgulara yönelik hata fiili hata, fiili hata olmayan diğer tüm hatalara da hukuki hata denir. Alman İmparatorluk Mahkemesi bu ayrıma dayanarak bir hata öğretisi geliştirmiş, literatürde yapılan yoğun eleştiriler ile zamanla ayrımın terk edilmesi baskın görüş olmuştur¹⁴⁵.

Bugün hata öğretisinin esasını *olguda hata-yasak hatası* (*Tatbestandsirrtum-Verbotsirrtum*) ayrımı oluşturmaktadır. Bugün TCK da bu ayrımı baz almaktadır. M. 30/1'de *olguda hata*, 30/4'te ise *yasak hatası* düzenlenmiştir.

¹⁴⁴ Bu ayrım, Paulus'un *Corpus iuris*'teki şu cümlesine dayanmaktadır: "Regula est iuris quidem ignorantiam cuique nocere, iacti vero ignorantiam non nocere.", D 22, 6, 9, pr., buna ilişkin bilgi için bkz. **Hobe**, s.55.

¹⁴⁵ **Çınar** (2019), s.181 vd.

B. ALTLAMA HATASININ HUKUKİ ÖNEMİ

1. Altlama Hatası

Kavramsal anlamını belirlediğimiz altlama hatasının, yine ana hatlarını aktardığımız kast-kusur-hata alanlarında hukuken ne ifade ettiği tartışılmalıdır. Zira altlama hatası etrafından dönen tartışmaların büyük kısmı, onun hukuki niteliği ile ilgilidir.

Altlama hatası, kelime anlamına uygun olarak ele alındığında, bu hatanın aslında mevcut hata türlerinin hepsinde söz konusu olabilecek, hatanın oluşum tarzı ile ilgili bir hata olduğu kanısına varılabilir. Zira bu hata, büyük önermenin yanlış-dar yorumlanması ya da değerlendirilmesi sebebiyle küçük önermenin büyük önerme altında değerlendirilmemesi olarak kabul edildiğinde, fiili olguda hata, anlam hatası, yasak hatası ve cezalandırılabilirlik hatası, bir altlama hatası şeklinde oluşabilir.

Fiili olguda hataya örnek: B, restoran çıkışı arabasını getiren çalışan Ç'ye az evvel çıktıkları restorana gidip unuttuğu siyah ceketini almasını söyler. Ç gittiğinde askıda siyah bir ceket ve siyah bir mont vardır. Ceket ve montu sürekli karıştıran Ç, montu ceket sanarak başkasına ait montu alıp B'ye getirir. Ç başkasına ait taşınır bir malı aldığını bilmemektedir. Aldığı montu (küçük önerme) esasen algılamış, ancak algıladığı bu şeyin ceket mi mont mu (büyük önerme) olduğu konusunda yaptığı değerlendirme yanlış olunca, sonuç da hatalı olmuştur. Fiili olguda hata bu şekilde gerçekleştiğinde, *teorik olarak* buna altlama hatası denebilir.

Anlam hatasına örnek: A terziden beden ölçülerini ve parasını peşin vererek özel bir ceket sipariş eder. Teslim günü terziye giden A, kendisi için dikilen ceketin askıda hazır olduğunu görünce ister, ancak terzi sebepsizce teslimden kaçınır. Birkaç defa gidip ceketini alamayan A, nihayet bir gün terzi dükkanının önünden geçerken terzinin olmadığını fırsat bilir ve ceketini alıp gider. A kendisi için dikilen, parasını verdiği ceketini kendisinin addederek almıştır¹⁴⁶. A, aldığı şeyin hangi ceket olduğu konusunda tam bilgi sahibi olmasına rağmen, ceketin (küçük önerme) kime ait olduğu (büyük önerme) konusunda yanılmıştır. Zira teslim edilmeden mülkiyet kendisine geçmediği

¹⁴⁶ Benzer örnekler için **Hinderer**, s.866, 867.

halde, yaptığı değerlendirme ile ceketini kendisine ait sanmıştır. Anlam hatasının bu şekline *teorik olarak* atılma hatası denebilir.

Yasak hatasına örnek: Terzi örneğinde A'nın ceketin mülkiyetinin hala terzide olduğunu bilmesi ihtimalinde kendisinde anlam bilgisi tam olur. Eğer A bu hareketini (küçük önerme) ceketin parasını verdiği için haksızlık (büyük önerme) olarak görmezse, yasaklılığa yönelik yaptığı değerlendirme sebebiyle yasak hatasına düşmüş olur. *Teorik olarak* bu hataya da atılma hatası denebilir.

Cezalandırılabilirlik hatasına örnek: A komşusunun köpeğini öldürür. Köpeğin komşusuna ait olduğunu bilen A, bu hareketi ile özel hukuk anlamında komşusunun hakkına girdiğini de düşünmektedir. Ne var ki A, bu hareketinin (küçük önerme) cezasız (büyük önerme) kalacağını sanmaktadır. Zira ona göre köpek bir canlı olduğundan mal sayılamaz ve dolayısıyla mala zarar verme suçunu; bir insan olmadığından öldürme suçunu işlemiş olmaz¹⁴⁷. A cezai norma yönelik yaptığı yanlış yorum sebebiyle bu hataya düşmüştür. Bu hata da *teorik olarak* atılma hatası olarak nitelendirilebilir.

Görüldüğü gibi tüm bu hatalar teorik olarak atılma hatası olarak kabul edilebilirler. Fiili olguda hataya verilen örnek için ayrı bir nitelendirme yapmak gerekmez. Kastı engellediği için olguda hata olarak kabul edilecektir. Anlam hatasına verilen örneği ise yukarıda değerlendirme hatası olarak nitelendirmiş ve anlam hatasına yol açtığı zaman kastı engelleyeceğini ifade etmiştik. Yasak hatasına verilen örnekte ise ayrı bir nitelendirme yapmak gerekli değildir, zira bu hata da bir yasak hatasıdır ve onun sonuçlarına tabidir. Cezalandırılabilirlik hatasına verilen örnek için ise yukarıda yorum hatası nitelemesi yapmıştık.

Tespit ettiğimiz kavramsal anlamına göre atılma hatası, olguya ilişkin bir hata olamaz. Atılma hatası mahiyeti itibarıyla bir hatanın özel şekli olduğuna göre, bu hatanın cezalandırılabilirlik hatası olması gerekir. Zira kavramsal anlamı bunu gerektirmektedir: *Suç olayındaki somut bir olguyu kanuni tipteki soyut maddi bir unsura, bu unsuru isabetsiz olarak dar yorumladığı için yanlış altlayan failin, gerçekleştirdiği fiili bu sebeple ilgili kanuni tip tarafından kapsanmayan bir hareket olarak görmesine atılma hatası denir.* Öyle ise atılma hatası, cezalandırılabilirlik hatasının özel bir oluşum şeklidir.

¹⁴⁷ Benzer örnekler için **Hinderer**, s.867; **Kaufmann** (1949), s.175.

Cezalandırılabilirlik hatası ise TCK m. 4/1 uyarınca hem kast hem de kusur için önemsiz bir hatadır. Peki altlama hatası hukuken tamamen cezalandırılabilirlik hatası olarak mı nitelendirilmelidir, yoksa ondan ayrılan herhangi bir yönü var mıdır?

Eğer fail cezai normları doğrudan ya da yaptığı isabetli paralel yorumla bilirse, kendisinde cezalandırılabilirlik bilinci var demektir¹⁴⁸. Ancak eğer yaptığı paralel yorum, örneğimizde olduğu gibi isabetsiz ise bu durumda failde cezalandırılabilirlik bilinci yok demektir. Ne var ki kusur için failin cezalandırılabilirlik bilinci ile hareket etmesi gerekmez.

Failde cezalandırılabilirlik bilinci varsa haksızlık bilinci de vardır. Ancak eğer failde cezalandırılabilirlik bilinci yoksa bu, kendisinde haksızlık bilincinin de olmadığı sonucunu doğurmaz¹⁴⁹. Buradan çıkan ilk sonuç, cezalandırılabilirlik hatalarının mazur görülmemen, kusuru etkilemeyen birer yasak hatası olduklarıdır. Bu durumda fail altlama hatasına düştüğünde, kural olarak kusuru etkilemeyen yasak hatası (cezalandırılabilirlik hatası) hükümleri uygulanır. Ancak fail altlama hatasına düştüğünde, bu hatası hukuken kusuru etkileyen yasak hatası da olabilir. Eğer fail altlama hatasına düştüğü için cezalandırılabilirlik bilincinin yanında ayrıca haksızlık bilincini de yitirmişse, hukuken TCK m. 30/4 kapsamında yasak hatasına düşmüş sayılır. Dolayısıyla altlama hatası kural olarak cezalandırılabilirlik hatasının özel bir hali olmasına rağmen, somut olayda yasak hatası olarak da karşımıza çıkabilir. Bu sebeple altlama hatasının cezalandırılabilirlik hatasına eşdeğer görülmemesi gerekir.

Örnek: Terzi örneğinde A, kendisi için dikilmiş ceketini terziden habersizce aldığı anda, bu ceketin mülkiyetinin hala terzide olduğunu biliyorsa, bu durumda olguda hataya düşmüş değildir. Dolayısıyla kastı vardır. Ancak A örnekte hırsızlık suçunu işlemediğini düşünmektedir. Zira ona göre parası verilen malların mülkiyeti teslimden önce geçmese de bu malı almak hırsızlık olmaz. Zira onun için dikildiğinden, en nihayetinde zaten ona teslim edilecektir. A bu durumda cezalandırılabilirlik hatasına düşmüştür. Ancak bu hataya düşmesinin sebebi cezai norm (hırsızlık) hakkında yaptığı yanlış

¹⁴⁸ Ebert, s.467.

¹⁴⁹ Hoffmann-Holland, kn.431.

yorumdur. Bu sebeple bu hata atılma hatasıdır. Failde atılma hatası sebebiyle cezalandırılabilirlik bilinci oluşmamıştır. Fail ayrıca bu hareketi ile terziye herhangi bir zarar da vermediğini, tazmin edilecek bir durumun da olmayacağını, kınanacak ve utanılacak bir şey yapmadığını düşünmektedir. Atılma hatasına düşen A, yaptığı bu yorumlar nedeniyle sadece cezalandırılabilirlik bilincini yitirmemiş, aynı zamanda haksızlık bilincini de yitirmiştir. Bu sebeple TCK m. 30/4 uyarınca failin bu hatasından kaçınmadığı da saptanırsa, atılma hatasının kusurunu engellediği sonucuna varmak gerekecektir.

Atılma hatasının temel ceza hukukunda (*Kernstrafrecht*) yasak hatası olarak değerlendirilmesi ihtimali düşüktür. Ancak bu ihtimalin düşük olması, bu hatanın önemsiz olduğunu göstermez. Atılma hatasının yasak hatasına yol açması daha çok yan ceza hukukunda (*Nebenstrafrecht*) gündeme gelir¹⁵⁰. Zira yan ceza hukukunda yasaklanan fiillerin yasak olmasının sebebi, haklarında bu yönde düzenlemelerin olmasıdır. Yoksa bu fiiller doğaları gereği çirkin ve sosyal anlamda zararlı fiiller değildir. Bu tarz fiiller kural olarak TCK'da değil, yan ceza kanunlarında düzenlenmişlerdir. Örneğin, Karayolları Trafik Kanunu m. 46¹⁵¹, karayollarında trafiğin akışına yönelik emredici düzenlemeler getirmiş ve aksine davranmayı yaptırım altına almıştır. Burada yasaklanan fiiller bu düzenlemeden önce yasak olmadıkları gibi, başka ülkelerde (Birleşik Krallık gibi) bu fiiller emredici norm kapsamında dahi olabilir. Bu sebeple yan ceza hukukunda cezalandırılabilirlik bilinci ile haksızlık bilinci eşdeğer addedilebilir. Bir başka deyişle yan ceza hukukunda failin haksızlık bilinci ile hareket etmesi, buna ilişkin cezai normu bilmesini gerektirebilir. Dolayısıyla temel ceza hukukunda *tespit edilen*, yan ceza hukukunda ise *ihdas edilen* haksızlıklar söz konusudur. İhdas edilen haksızlıklarda failin yorum yapması ve yorumunun yanlış olması durumunda haksızlık bilincini de yitirmesi ihtimali, tespit edilen haksızlıklara nazaran çok daha yüksektir. Atılma hatasının haksızlık yanılığısı (yasak hatası) olarak sonuç doğurabilmesi için hataya düşmenin fail için kaçınılmaz olması gerekir.

¹⁵⁰ Ebert, s.29; Schwegler, s.45.

¹⁵¹ Madde 46: "Karayollarında trafik sağdan akar. ... Bu maddenin ... hükümlerini ihlal eden sürücülere ... idari para cezası verilir. ..."

Yargıtay verdiği kararlarda altlama hatasına verdiğimiz anlama uygun düşen hataları doğrudan yasak hatası olarak nitelendirmektedir. Bazı kararlarındaki şu ifadeler bunun açık göstergesidir: "...haksızlık yanılığında fail somut olayda ne yaptığının bilincindedir. Fakat davranışını yasaklayan normun varlığında veya **yorumunda** ... hataya düşmekte, böylece davranışının meşru olduğu düşüncesiyle hareket etmektedir."¹⁵² "...unsur hatası bir algılama hatası olduğu halde, yasak hatası bir **değerlendirme** hatasıdır."¹⁵³ Ne var ki yorum ya da değerlendirme hatası olarak nitelendirilen, altlama hatası olarak izah ettiğimiz hatanın doğrudan yasak hatası olarak kabul edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu sebeple bu hatanın, cezalandırılabilirlik hatasının özel bir görünüş şekli olduğundan kural olarak önemsiz addedilmesi gerektiğini, ancak duruma göre yasak hatasına yol açabilecek bir hata olabileceğini tekrar vurgulamak gerekir.

Alman Federal Mahkemesi (*Bundesgerichtshof-BGH*) kararlarında ise değerlendirme hatası ile altlama hatası olarak nitelendirdiğimiz hataların ikisine de *Subsumtionsirrtum* denmekte¹⁵⁴ ve hukuken kural olarak önemsiz addedilse de yasak hatasının bir görünüş şekli gibi kabul edilmektedir¹⁵⁵. Biz bu değerlendirmeye de katılmıyoruz. Zira değerlendirme hatası kural olarak önemsiz, ancak duruma göre olguda hataya yol açabilmekte ve kastı engellemekte iken altlama hatası, aynı şekilde kural olarak önemsiz olmasına rağmen duruma göre yasak hatasına yol açabilmektedir. Bu sebeple iki hata türünün birbirinden ayrılması gerektiğini düşünüyoruz. Zira bu iki hatanın birbiri ile karıştırılması sebebiyle bu tarz hata hallerinin olguda hatanın kapsamına mı yoksa yasak hatası kapsamına mı girdiği konusu sürekli tartışılmaktadır.

¹⁵² Yargıtay 16. CD, 2019/9681 E., 2021/490 K.

¹⁵³ Yargıtay 16. CD, 2020/84 E., 2021/1909 K.

¹⁵⁴ Her iki hatanın benzerlik sebebiyle karıştırılması ve *Subsumtionsirrtum* başlığı altında tek bir hata gibi algılanmasına öğretide de sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin bkz. **Engisch** (1930b) s.82 vd.; **Welzel** (1954) s.279; **Baumann**, s.17; **Nierwetberg**, s.239; **Hinderer**, s.864 vd.

¹⁵⁵ Örnek olarak bkz. BGHSt. 7, s.23; 9, s.347; 13, s.138; 15, s.338.

2. Değerlendirme Hatası

Teorik olarak atılma hatası olarak nitelendirilmesi mümkün olan değerlendirme hatası, literatürde bu sebeple sıklıkla, kavramsal ve hukuki anlam ve önemini belirlediğimiz atılma hatası (*Subsumtionsirrtum*) ile karıştırılmakta¹⁵⁶ ve bu sebeple hukuken çoğu kez önemsiz addedilmektedir. Halbuki değerlendirme hatası olguya ilişkin yapılan değerlendirmenin yanlış olması, atılma hatası ise norma ilişkin yapılan yorumun yanlış olması halinde söz konusu olur ve ikisi karıştırılmamalıdır.

Değerlendirme hatası, anlam hatasının (olguda hata) özel bir şeklidir. Fail bu değerlendirme sebebiyle olguya ilişkin anlam hatasına düşerse, kastı ortadan kalkar. Bir önceki başlıkta anlam hatasına verdiğimiz örnekte değerlendirme hatası vardır.

SONUÇ

Atılma hatası etrafında *varlıksal, kavramsal ve hukuksal* anlamda tartışmalar mevcuttur. Bu hatanın hem kavramsal hem de hukuki olarak *var* kabul edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Semantik bilimine istinaden objektif kriterlere dayanarak belirlediğimiz atılma hatasının *kavramsal* anlamı şudur: *Suç olayındaki somut bir olguyu kanuni tipteki soyut maddi bir unsura, bu unsuru isabetsiz olarak dar yorumladığı için yanlış altlayan failin, gerçekleştirdiği fiili bu sebeple ilgili kanuni tip tarafından kapsanmayan bir hareket olarak görmesine **atılma hatası** denir.* Bu sebeple atılma hatasının sadece normatif unsurlarda mı yoksa aynı zamanda deskriptif unsurlarda da söz konusu olacağı tartışması önemini yitirmektedir.

Kavramsal anlamını verdiğimiz bu hata türü, bugün hâkim olan suç teorisi içinde *hukuki* olarak cezalandırılabilirlik hatasının özel bir şeklini oluşturmakta ve özellikle yan ceza hukukunda yasak hatası olarak karşımıza çıkabilmektedir.

¹⁵⁶ Konu ile ilgi geniş bilgi için bkz. Çınar (2019), s.3 vd., 145, 175 vd., 186 vd.

Ayrıca, atılma hatası ve değerlendirme hatası iki ayrı hata türüdür. İlki norma ilişkin, ikincisi olguya ilişkindir. Bu iki hata türü arasındaki fark iyi kavranmazsa, literatürde sürekli tartışılan olguda hata-yasak hatası ayrımı da iyi kavranamaz. Zira bu tartışmaların çoğu bu iki hatanın birbirine karıştırılmasından ileri gelmektedir. Atılma hatası-değerlendirme hatası ayrımı ile birlikte, olguda hata-yasak hatası ayrımının anlaşılması daha kolay olmaktadır.

Olguya ilişkin hatalar şunlardır: *Fiili olgu hatası, anlam hatası, değerlendirme hatası*. Bu hatalar kast konusuna dairdir. İlk ikisi kastı daima kaldırır. Bu sebeple ikisine birlikte *olguda hata* denir. Değerlendirme hatası ise anlam hatasının özel bir halidir, ancak ondan ayrı konumlandırılmalıdır. Zira hukuken her zaman anlam hatası gibi sonuç doğurmaz. Değerlendirme hatası, atılma hatası olarak nitelendirilmemelidir¹⁵⁷.

Norma ilişkin hatalar şunlardır: *Yasak hatası, cezalandırılabilirlik hatası, atılma hatası*. Bu hatalar haksızlık bilinci konusuna dairdir. Atılma hatası, cezalandırılabilirlik hatasının özel bir şeklidir; ancak ondan ayrı olarak konumlandırılmalıdır. Zira hukuken her zaman onun gibi önemsiz değildir. Aksine eğer sırf bu hata sebebiyle fail işlediği fiilin haksızlık teşkil ettiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşmüşse, atılma hatası yasak hatası şeklinde etki doğurur. Atılma hatası değerlendirme hatası olarak nitelendirilmemelidir¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Literatürde değerlendirme hatasını atılma hatası olarak nitelendirenler vardır. Örneğin bkz. **Schmidt**, kn.211, 279a, 284; **Tunç**, s.30.

¹⁵⁸ Literatürde atılma hatasını değerlendirme hatası olarak nitelendirenler vardır. Örneğin bkz. **Traub**, s.117; **Schmidt**, kn. 279a.

KAYNAKÇA

- Bachmann, Jochen** (1993) Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und im Steuerstrafrecht, Berlin, Duncker & Humblot.
- Backmann Leonhard E.** (1973) “Grundfälle zum strafrechtlichen Irrtum”, Juristische Schulung, 1973, s.30-34; s.299-303.
- Baumann, Jürgen** (1962) “Das Umkehrverhältnis zwischen Versuch und Irrtum im Strafrecht”, Neue Juristische Wochenschrift, 1962, s.16-18.
- Baumann, Jürgen/Weber, Ulrich/Mitsch, Wolfgang/Eisele, Jörg** (2016), Strafrecht Allgemeiner Teil, Lehrbuch, 12. Auflage, Bielefeld, Verlag Ernst und Werner Gieseking.
- Binding, Karl** (1918) Die Normen und Ihre Übertretungen, Dritter Band, Der Irrtum, Leipzig, Scientia-Verlag.
- Binding, Karl** (1913) “Über den Irrtum bei Delikten im heutigen Strafrecht und in dem der Zukunft”, Der Gerichtssaal, S: 81, s. 19-62.
- Bung, Jochen** (2004) Subsumtion und Interpretation, Baden-Baden, Nomos.
- Busche, Hubertus** (2003) Gottfried Wilhelm Leibniz. Frühe Schriften zum Naturrecht, Lateinisch-Deutsch, Hamburg, Felix Meiner Verlag.
- Cevizci, Ahmet** (1999) “Felsefe Sözlüğü”, Altakoyma, Paradigma, s.41.
- Çınar, İsmail** (2019) Der Subsumtionsirrtum und seine Stellung in der strafrechtlichen Irrtumslehre. Ein Beitrag zur Irrtumslehre durch eine dogmatisch-begriffliche Untersuchung des Subsumtionsirrtums und seine rechtliche Qualifikation innerhalb der strafrechtlichen Irrtumslehre, Berlin: Logos Verlag Berlin.
- Çınar, İsmail** (2020) “Hırsızlık Suçunun Maddi Unsurlarından ‘Malın Başkasına Aidiyeti’ ve Bu Unsurun Kast Bağlamında Yol Açtığı Sorunlar”, Selçuk Hukuk Kongresi 2020, Kamu Hukuku Tebliği Tam Metin Kitabı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, s.177-228.

- Demko, Daniela** (2002) Zur „Relativität der Rechtsbegriffe“ in strafrechtlichen Tatbeständen, Berlin, Duncker & Humblot.
- Dopschlaff, Ulrich** (1985) Wortbedeutung und Normzweck als die maßgeblichen Kriterien für die Auslegung von Strafrechtsnormen, Frankfurt am Main (u.a), Lang.
- Ebert, Udo** (1973) Untersuchungen zur Struktur und rechtlichen Relevanz des sogenannten Subsumtionsirrtums, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Mainz.
- Eichmann, Fritz** (1929) „Der Vorsatz bei normativen Tatbestandselementen“, (Doktora), Marbug Üniversitesi, Breslau.
- Engisch, Karl** (1930a) “Besprechung der Schrift Eichmanns”, Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, S: 21, s.117-20.
- Engisch, Karl** (1954) “Die normativen Tatbestandselemente im Strafrecht”, Festschrift für Edmund Mezger zum 70. Geburtstag, München und Berlin: C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, s.127-62.
- Engisch, Karl** (1963) Logische Studien zur Gesetzesanwendung, 3. Auflage, Heidelberg, Winter.
- Engisch, Karl** (1930b) Untersuchungen über Vorsatz und Fahrkässigkeit im Strafrecht, Berlin, Scientia-Verlag.
- Erdem, Mustafa Ruhan** (2019) “Suçun Konusunda Yanılma ve Sapma”, D.E.Ü Hukuk Fakültesi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C:21, S:Özel Sayı, s.43.
- Erman, Ragıp Barış** (2006) Yanılmanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi, (Doktora), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Exner, Thomas** (2009) “Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre”, Zeitschrift für das Juristische Studium, S:5, s.516-27.
- Frank, Reinhard** (1931) Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich: nebst dem Einführungsgesetz, 18. Auflage, Tübingen, Mohr.

- Freund, Georg** (2009) Strafrecht Allgemeiner Teil. Personale Straftatlehre, 2. Auflage, Berlin/Heidelberg, Spreinger-Verlag.
- Gast, Wolfgang** (2015), Juristische Rhetorik, 5. Auflage, Heidelberg, C. F. Müller.
- Gettler, Wilhelm Heinrich** (1932) "Schuld und Unrechtsbewußtsein im Strafrecht", (Doktora), Köln Üniversitesi, Würzburg.
- Gropp, Walter** (2015) Strafrecht Allgemeiner Teil, 4. Auflage, Berlin/Heidelberg, Springer-Verlag.
- Hatz, Helmut** (1963) Rechtssprache und juristischer Begriff: vom richtigen Verstehen des Rechtssatzes, Stuttgart, Kohlhammer.
- Heidingsfelder, Thomas** (1991) Der umgekehrte Subsumtionsirrtum, Berlin, Duncker & Humblot.
- Heinrich, Bernd** (2016) Strafrecht Allgemeiner Teil, 5. aktualisierte Auflage, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer.
- Hettinger, Michael** (1989) "Der Irrtum im Bereich der äußeren Tatumstände-eine Einführung", Juristische Schulung, L.17-24.
- Hinderer, Patrick Alf** (2009) "Tatumstandsirrtum oder Verbotsirrtum?", Juristische Arbeitsblätter, s.864-868.
- Hobe, Konrad** (1962) Der Vorsatz bei den normativen Tatbestandsmerkmalen, Heidelberg.
- Hoffmann-Holland, Klaus** (2017) "§22", Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band 1, §§1-51, 3. Auflage, München, 2017.
- Hoffmann-Holland, Klaus** (2015) Strafrecht Allgemeiner Teil, 3. Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck.
- Jakobs, Günther** (1991) Strafrecht Allgemeiner Teil, Lehrbuch, 2. Auflage, Berlin/New York, Walter de Gruyter.
- Jenull, Sebastian** (1820) Das Österreichische Criminal-Recht nach seinen Gründen und seinem Geiste I, 2. Baskı, Grätz, Ferstl.

- Jescheck, Hans-Heinrich/Weigend, Thomas** (1996) Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil, 5. Auflage, Berlin, Duncker & Humblot.
- Joerden, Jan C.** (2018) Logik im Recht, Grundlagen und Anwendungsbeispiele, 3. Auflage, Berlin/Heidelberg, Springer.
- Kalinowski, Georges** (1979) “Zur Semantik der Rechtssprache”, Krawietz, Werner/Opalek, Kazimierz/Peczenik, Aleksander/Schramm, Alfred, Rechtstheorie, Argumentation und Hermeneutik in der Jurisprudenz, Beiheft 1, Berlin, s.238 vd.
- Kasiske, Peter** (2011) Strafrecht I: Grundlagen und Allgemeiner Teil, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer.
- Kaufmann, Arthur** (1949) Das Unrechtsbewußtsein in der Schuldlehre des Strafrechts: zugleich ein Leitfaden durch die moderne Schuldlehre, Mainz, Krach.
- Kaufmann, Arthur** (1982) Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre, München, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Kıyığı, Osman Nazım** (1999) “Hukuk ve Ekonomi Terimleri Sözlüğü II”, Subsumtion, München, C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung.
- Kindhäuser, Urs** (2017) Strafrecht Allgemeiner Teil, 8. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft.
- Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan** (2020) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Koch, Hans-Joachim/Rüssmann, Helmut** (1982) Juristische Begründungslehre. Eine Einführung in Grundprobleme der Rechtswissenschaft, München, Beck.
- Köhler, August** (1917) Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil, Leipzig, Veit.
- Kunert, Karl-Heinz** (1958) Die normativen Merkmale der strafrechtlichen Tatbestände, Berlin, De Gruyter.

- Kühl, Kristian** (2017) Strafrecht Allgemeiner Teil, 8. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen.
- Larenz, Karl** (1991) Methodenlehre der Rechtswissenschaft, 6. Auflage, Berlin, Heidelberg/New York, Springer.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm** (1667) Nova methodus discendae docendaeque jurisprudentiae II, Francofurti, Zunnerus.
- Lesch, Heiko H.** (1996) “Dogmatische Grundlagen zur Behandlung des Verbotsirrtums”, Juristische Arbeitsblätter, s.346-52; 504-9; 607-12.
- v. Lilienthal, Karl** (1908) Grundriß zur Vorlesung über deutsches Strafrecht, 3. Auflage, Marburg, Liebmann.
- v. Liszt, Franz** (1912) Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 19. Auflage, Berlin, J. Guttentag.
- Maurach, Reinhart/Zipf, Heinz** (1992) Strafrecht Allgemeiner Teil I, 8. Auflage, Heidelberg, C. F. Müller Juristischer Verlag.
- Meraklı, Serkan** (2020) Ceza Hukukunda Kusur, 2. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Mezger, Edmund** (1949) Strafrecht. Ein Lehrbuch, 3. Auflage, Berlin/München, Duncker & Humblot.
- Nierwetberg, Rüdiger** (1985) “Der strafrechtliche Subsumtionsirrtum-Tatbestands- oder Verbotsirrtum, Wahndelikt oder untauglicher Versuch?”, Juristische Ausbildung, s.238-243.
- Nowakowski, Friedrich** (1953), “Rechtsfeindlichkeit, Schuld, Vorsatz”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, S:65, s.379-402.
- Ölmez, Gökhan** (2020) “Suçun Tanımlanabilir ve Değerlendirilebilir Unsurları”, (Doktora), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar** (2020) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Puppe, Ingeborg** (1990) “Tatirrtum, Rechtsirrtum, Subsumtionsirrtum”, Goldammer’s Archiv für Strafrecht, s.145-182.

- Radbruch, Gustav** (1923) “Rechtsidee und Rechtsstoff”, Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, S:17, s.343-50.
- Rengier, Rudolf** (2017) Strafrecht Allgemeiner Teil, 9. Auflage, München, Verlag C. H. Beck.
- Rolshoven, Fritz** (1934) Die Stellung des Subsumtionsirrtums im Gesamptirrtumsproblem des Strafrechts, Zeulanroda: Bernhard Sporn, Buchdruckerei und Verlag.
- Roxin, Claus** (2006) Strafrecht Allgemeiner Teil I, 4. Auflage, München, Verlag C. H. Beck.
- Rönnau, Thomas/Faust, Florian/Fehling Michael** (2004) “Der Irrtum und seine Rechtsfolgen”, Juristische Schulung, s. 667-674.
- Rudolphi, Hans Joachim/Stein, Ulrich** (2007) “§17 Verbotsirrtum”, Laufhütte, Heinric Wilhelm/Saan, Ruth Rissing-van/Tiedeman, Klaus, Leipziger Kommentar StGB Band 1, Einleitung §§1-31, C:1, Berlin, De Gruyter.
- Rudolphi, Hans Joachim** (1969) Unrechtsbewusstsein, Verbotsirrtum und Vermeidbarkeit des Verbotsirrtums, Göttingen, Schwartz.
- v. Savigny, Eike** (1974) Die Philosophie der normalen Sprache, 1. Auflage, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- v. Savigny, Friedrich Carl V.** (1840) System des heutigen Römischen Rechts III, Berlin, Veit.
- Schmidt, Rolf** (2018) Strafrecht Allgemeiner Teil, 19. Auflage Bremen, Verlag Dr. Rolf Schmidt.
- Schmidt-Leichner, Erich** (1935) Unrechtsbewußtsein und Irrtum, Breslau-Neukirch, Kurtze.
- Schwegler, Isabell** (1995) Der Subsumtionsirrtum, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Serozan, Rona** (2013) “Hukukta Yöntem”, Journal of Yaşar University, C:8, S.Özel, s.2423-2440.

- Sözüer Adem** (1995) “Hukuki Hata”, Yargıtay Dergisi, C. 21, S. 4 (1995), ss. 466-90.
- Traub, Fritz** (1967) “Die umgekehrte „Parallelwertung in der Laiensphäre“ – Wahndelikt oder untauglicher Versuch? – BGHSt 13, 235”, Juristische Schulung, s.113-17.
- Tunç, Kübra** (2020) Ceza Hukukunda Kastı Engelleyen Hata, Ankara, Adalet.
- Walter, Tonio** (2006) Der Kern des Strafrechts. Die allgemeine Lehre vom Verbrechen und die Lehre vom Irrtum, Tübingen, Mohr Siebeck.
- Wank, Rolf** (1985) Die juristische Begriffsbildung, München, Beck.
- Weinberg, Hans** (1928) Der Verbotsirrtum, Bonn, Verlag Ludwig Röhrscheid.
- Weiz, Gerhart** (1931) “Die Arten des Irrtums. Ein Beitrag zur allgemeinen Strafrechtslehre“, (Doktora), Bonn Üniversitesi, Breslau.
- Welzel, Hans** (1969) Das Deutsche Strafrecht, Eine Systematische Darstellung, 11. Auflage, Berlin, De Gruyter.
- Welzel, Hans** (1954) “Der Parteiverrat und die Irrtumsprobleme (Tatbestands-, Verbots- und Subsumtionsirrtum)”, Juristenzeitung, 1954, s.276-280.
- Wessels, Johannes/Beulke, Werner/Satzger, Helmut** (2017) Strafrecht Allgemeiner Teil, 47. Auflage, Heidelberg, C. F. Müller.
- Wittgenstein, Ludwig** (1967) Philosophische Untersuchungen, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Wolter, Thomas** (1994) Die juristische Subsumtion als institutioneller Zeichenprozeß. Eine interdisziplinäre Untersuchung der richterlichen Rechtsanwendung und der forensischen Kommunikation, Frankfurt am Main, Lang.
- Yerdelen, Erdal** (2014) “Ceza Hukukunda Yorum Hatası (Der Subsumtionsirrtum)”, Ceza Hukuku Dergisi, C:9, S:25, s.69-101.